

Міністерство освіти і науки України
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Факультет історії, політології і міжнародних відносин
Кафедра історії України і методики викладання історії

ДИПЛОМНА РОБОТА

на здобуття другого(магістерського) рівня вищої освіти
на тему:

«СТАНИСЛАВІВ У ПЕРІОД ІСНУВАННЯ ЗУНР»

Виконав: студент 2 курсу, групи СОІз-
22м
напряму підготовки (спеціальності)
014 Середня освіта (історія)
Расяк Юрій Ярославович

Керівник:
доктор історичних наук, професор
Пилипів Ігор Васильович

Рецензент:
Кандидат історичних наук, доцент
Кобута Степан Йосипович

м. Івано-Франківськ – 2023

Анотація

Расяк Ю.Я. Станиславів у період існування ЗУНР. Івано-Франківськ, 2023. 105 с.

На основі опрацьованих джерельних та історіографічних матеріалів у дипломній роботі було проаналізовано соціально-політичний, економічний та культурний стану міста у цей період. Робота розглядає формування державних структур, діяльність органів самоврядування, розвиток освіти, культурного життя та економічні трансформації. Дослідження базується на архівних джерелах, літературних джерелах та свідченнях очевидців. Воно демонструє вплив політичних реалій на життя місцевого населення, а також важливість цього періоду для формування національної самосвідомості. Робота має значення для розуміння історичних контекстів, які визначили розвиток міста у цей період та його вплив на формування сучасного образу міста.

Ключові слова: Станиславів, ЗУНР, ЗОУНР, економіка, міжетнічні відносини, силові структури, законотворення, органи державного управління.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ, СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ	8
1.1. Теоретико-методологічні засади дослідження.....	8
1.2. Стан наукової розробки та історіографія дослідження.....	10
1.3. Первинні джерела як основа дослідження.....	27
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1..	38
РОЗДІЛ 2. ДЕРЖАВОТВОРЧІ ПРОЦЕСИ В СТАНИСЛАВІВСЬКИЙ ПЕРІОД ЗУНР.....	40
2.1. Формування органів державного управління та місцевого самоврядування.....	40
2.2. Силкові структури Станиславова на службі Західно-Української Народної Республіки	45
2.3. Процес законотворення в “станиславівську добу”.....	49
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2.....	54
РОЗДІЛ 3. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ СТАН СТАНИСЛАВОВА В ПЕРІОД ЗАХІДНО-УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ....	56
3.1. Соціальні проблеми та виклики в станиславівському суспільстві.....	56
3.2. Етнічний склад міста та міжнаціональна взаємодія.....	62
3.3. Економічне становище Станиславова в період ЗУНР-ЗОУНР.....	70
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3.....	75
РОЗДІЛ 4. МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ ТЕМИ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ.....	77
4.1. Застосування матеріалів магістерського дослідження на уроках та факультативах.....	77
4.2. Вивчення теми магістерської роботи на курсі краєзнавства.....	83

	3
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 4.....	91
ВИСНОВОК	93
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	96

ВСТУП

Актуальність. Дослідження періоду існування Західно-Української Народної Республіки (ЗУНР) у контексті міста Станиславів (сучасне Івано-Франківськ) має значення через кілька ключових причин:

- *Історична вага:* Період ЗУНР є важливим для розуміння формування сучасної України та її історичних коренів. Дослідження цього періоду допомагає висвітлити ключові етапи у становленні української державності та національного самовизначення.
- *Політичний та соціокультурний аналіз:* Розгляд періоду ЗУНР в контексті Станиславова дає можливість оцінити вплив політичних та соціокультурних процесів на місцеве суспільство. Це дозволяє краще зрозуміти, які зміни відбувалися у структурі та організації міста під впливом політичних та соціальних факторів.
- *Формування національної ідентичності:* Дослідження такого періоду дозволяє вивчати етапи формування національної самосвідомості, культурно-історичних цінностей та національних традицій у Станиславові під впливом української державності.
- *Політичні процеси та їх вплив:* Розгляд періоду ЗУНР у місті дозволяє проаналізувати політичні відносини та конфлікти, які відбувалися між українською владою, національними меншинами та іншими політичними силами того часу.
- *Сучасність у контексті минулого:* Розуміння історичних подій та їхніх наслідків може допомогти у формуванні сучасної політики, сприяючи виробленню ефективних стратегій в управлінні та міжетнічному діалозі в сучасному місті.

Отже, дослідження "Станиславів у період існування ЗУНР" має актуальність як для розуміння історичного минулого регіону, так і для

аналізу його впливу на сучасність, політичні та культурні процеси, що формують сучасну Україну.

Мета дослідження: проаналізувати вплив процесу формування Західно-Української Народної Республіки на політичну, соціальну та економічну ситуацію в Станиславові.

Об'єкт - історія міста Станиславів за часів існування Західно-Української Народної Республіки.

Предмет - політичні та соціально-економічні аспекти суспільного життя в місті Станиславів в період існування Західно-Української Народної Республіки.

Завдання:

1. Проаналізувати та систематизувати первинні та вторинні (історіографічні) джерела;
2. Проаналізувати політичну ситуацію, а саме дослідити процес утворення та діяльність уряду ЗУНР у місті Станиславові. Вивчити процес формування трьох гілок влади, правоохоронних органів, війська та інших органів;
3. Дослідити законопроекти ЗУНР, які були прийняті в “станиславівський період”;
4. Здійснити соціокультурний аналіз. Дослідити вплив ЗУНР на культурний та соціальний розвиток міста. Проаналізувати зміни у мовній, освітній, релігійній сферах, а також процес формування національної ідентичності;
5. Дослідити етнічний склад міста та проаналізувати динаміку міжнаціональних відносин в межах Станисавова;
6. Дослідити економічну ситуацію в місті. Проаналізувати економічні зміни в період ЗУНР та їх вплив на промисловість, торгівлю і сільське господарство;

7. Визначити внесок Станиславова в утворення та розвиток ЗУНР, його роль у політичних, культурних та економічних процесах у цей період.

Хронологічні рамки – 1 листопада 1918 р. – 25 травня 1919 р.

Територіальні межі дослідження охоплюють місто Станиславів.

Методологія дослідження дипломної роботи "Станиславів у період існування ЗУНР" передбачає використання різноманітних методів дослідження, які допоможуть систематизувати та проаналізувати історичний матеріал та дійти обґрунтованих висновків. До таких методів належать:

1. Загальнонаукові методи: аналіз, синтез, узагальнення;
2. Метод історичного аналізу: дослідження історичних первинних джерел та архівних матеріалів, що відносяться до періоду утворення та функціонування ЗУНР та її столиці;
3. Метод історіографічного аналізу: огляд наукових праць, які присвячені історії Станіслава та ЗУНР, з метою встановлення наявних теорій, концепцій та спірних питань в історіографії;
4. Історико-генетичний метод: вивчення процесу зародження влади Української Національної Ради в Станиславові, набуття столичного статусу та подальшого занепаду;
5. Історико-системний метод: вивчення окремих елементів історичних подій, які відбувалися в Станиславові в період ЗУНР-ЗОУНР.

Практичне значення роботи полягає в систематизації, поглибленні та розширенні знань щодо різноманітних аспектів суспільного життя жителів Станіслава в період Західно-Української Народної Республіки.

Розширення знань про різні аспекти політичного, соціокультурного та економічного життя Станіслава в період ЗУНР-ЗОУНР має цінне

практичне значення, оскільки дає змогу з нового боку подивитись на причини поразки українців у визвольних змаганнях 1917-1923 рр., зокрема на заході України. Зроблені висновки, які будуть ґрунтуватись на даному дослідженні можуть допомогти уникнути подібних помилок в політичному, соціальному чи економічному контексті. Також накопичені та систематизовані матеріали можна використовувати під час розроблення лекційних та практичних академічних курсів для студентів таких спеціальностей як “Історія та археологія” та “Середня освіта (історія)”.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ, СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Теоретико-методологічні засади дослідження

Західно-Українська Народна Республіка - це держава, яка виникла в 1918 році на українських етнічних землях колишньої Австро-Угорщини. ЗУНР охоплювала територію Східної Галичини, Буковини та Закарпаття. Офіційною столицею було м. Львів, однак внаслідок стрімких геополітичних змін столицю спершу перенесли до м. Тернопіль, а потім до м. Stanisлавів. Після Злуки з Української Народною Республікою Західно-Українська Народна Республіка трансформувалась в Західну Область Української Народної Республіки. Обидві назви використовуються в дослідженні як рівноцінні. ЗУНР-ЗОУНР проіснувала до травня 1919 року.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період з 1 листопада 1918 р. до 25 травня 1919 р. В якості нижньої межі взято день, коли в Stanisлавові відбулася Листопадова революція і в місті встановилась українська влада. В якості верхньої межі взято день, коли Українська Галицька Армія відступила від міста й воно перейшло під контроль Другої Речі Посполитої.

Дослідження "Stanisлавів у період існування ЗУНР" базується на комплексі теоретико-методологічних принципів, що дозволяють ретельно проаналізувати історичні події та процеси, що відбувалися в даному контексті. Для такого дослідження загальноприйняті наступні теоретико-методологічні засади:

- *Історичний метод дослідження*: Ретроспективний підхід дозволяє розглядати події та процеси у контексті їхнього минулого, аналізуючи зв'язки, причинно-наслідкові зв'язки та вплив минулих подій на сучасний період;

- *Контекстуальний підхід*: Дослідження має враховувати політичні, соціальні, економічні, культурні та інші аспекти того часу, розглядаючи їх взаємодію та вплив на стан суспільства;
- *Аналіз первинних джерел*: Архівні матеріали, державні документи, преса, мемуари та реальні свідчення є основою для вивчення контексту історичних подій;
- *Синтез різних підходів*: Комбінація історичного, соціологічного, політичного та культурологічного підходів дозволяє отримати комплексне розуміння та інтерпретацію подій, враховуючи різні аспекти суспільства.
- *Критичне осмислення джерел*: Критичний аналіз та оцінка джерел, їхній відбір за достовірністю та об'єктивністю є ключовим етапом для формування об'єктивної картини подій.

Дотримання цих теоретико-методологічних принципів дозволяє створити дослідження, що відображає ключові аспекти та характеристики стану суспільства та подій, що відбувалися у Станиславові протягом періоду існування Західно-Української Народної Республіки.

1.2. Стан наукової розробки та історіографія дослідження

Історіографія Станиславова в добу ЗУНР-ЗОУНР та історіографія Західно-Української Народної Республіки як такої нерозривно пов'язані між собою. Історія Станиславова в 1918-1919 рр. відображає різні аспекти життя в добу ЗУНР, а історія ЗУНР так чи інакше висвітлює Станиславів у глобальному контексті, оскільки місто було тимчасовою столицею новоствореної республіки. Тому вивчення історіографічної літератури не може обмежитись лишень Станиславовом, оскільки вимагає дослідження усієї історії ЗУНР-ЗОУНР.

Історію безпосередньо Станиславова в період Західно-Української Народної Республіки, а також окремих аспектів життя міста в зазначеному періоді вивчали Вітенко М. [29], Королько А. [44], Розумович І. [44], Великочий В.С.[23] [24] [25] [26] [27], Жерноклеєв О.С. [36], Останек А.-А. [62], Монолатій І.С. [51] [53] [58], Пилипів І.В. [69], Делятинський Р.І. [69], Єгрешій О.І [69], Сирота Л. [74], Лещишин Р.С. [47].

Серед сучасних дослідників історії ЗУНР-ЗОУНР окрім вище зазначених науковців можна виділити: Тимченко Р. [75], Павлишин О. [64] [65] [66] [67], Лазарович М. [46], Гай-Нижик П. [30] [31], Кондратюк С. [43], Клапчук В. [41] та інші.

Вітенко М. у своїй статті “Повсякденне життя Станиславова в період існування ЗУНР” розглядає повсякденне життя жителів міста Станиславів під час існування Західно-Української Народної Республіки. Основна увага зосереджена на темах, таких як організація місцевого самоврядування, підтримання правопорядку, забезпечення функціонування комунального господарства та охорона здоров'я місцевих мешканців. Автор також звертає увагу на специфіку забезпечення містян продовольством, одягом, взуттям, паливом та іншими предметами першої необхідності [29].

Королько А. та Розумович І. у статті “Культурно-освітнє життя української громади м. Станиславова в період ЗУНР” ставлять за мету

об'єктивно оцінити культурне та освітнє життя української громади в місті Станиславів під час існування Західно-Української Народної Республіки. У своєму дослідженні автори провели аналіз видань галицької періодики, архівних матеріалів та монографічної літератури. Королько та Розумович розглядають роль української інтелігенції з її прогресивістськими поглядами у національно-культурному відродженні, зокрема у сфері освіти. Також докладно аналізується діяльність таких товариств як "Просвіта" та "Молода громада" [44].

Великочий В.С. проводить аналіз процесів соціально-політичного, національного, державного та культурного розвитку міста Станиславова (Івано-Франківська) під час існування Західно-Української Народної Республіки з погляду історії регіону. Автор підкреслює злиття загальнодержавних і місцевих процесів у межах одного міста та визначає їх взаємодію та взаємозалежність [27].

Останек А.А. вивчав польсько-українські відносини в межах міста Станиславова в добу ЗУНР. Окремо автор зосереджує увагу на становищі польського населення, яке переважало в містах Східної Галичини, в рамках внутрішньої політики Західно-Української Народної Республіки. Останек висвітлює різні підходи української влади у взаємодії з галицькими поляками [62].

Жерноклеєв О. та Соловка Л. досліджують джерела з історії Західно-Української Народної Республіки, які представлені в Державному архіві Івано-Франківської області. Їхня праця є надзвичайно важливою з точки зору вивчення як історії Станиславова, так і історії ЗУНР, оскільки в ній представлені різноманітні документи з державних установ ЗУНР, повітових старост, поліції, судів, освітніх закладів тощо [36].

Гон М. вивчав становище євреїв в часи національно-визвольних змагань 1918-1923 рр. та їх взаємовідносини з українським населенням та українською владою. Зокрема, було проаналізовано особливості

формування єврейських представницьких органів в Західно-Українській Народній Республіці [33].

Монолатій І. досліджує політичне, культурне та соціально-економічне становище, в якому перебувала єврейська спільноти Станиславова від середини XVII століття до середини XX століття. Автор описує місце єврейської громади в суспільстві, її соціальну структуру, особливості етнічного підприємництва та конкуренції між етнічними групами. Також здійснюється аналіз процесу формування політичних представницьких органів єврейської громади, визначено їхню політичну свідомість [51].

Окремо Монолатій І.С. у своїй монографії “Особливості міжетнічних взаємин у західноукраїнському регіоні в Модерну добу” досліджував особливості взаємовідносин різних етнічних груп на західноукраїнських землях у період з Середньовіччя до початку XX століття [52].

Монолатій І у статті “Станиславів – тимчасова столиця Західно-Української Народної Республік” детально аналізує хронологію ключових подій Української революції в місті Станиславів, зокрема у час створення Західно-Української Народної Республіки у листопаді 1918 року. Автор акцентує увагу на національній та політичній історії Станиславова, ключових учасників Листопадового зриву в місті. Разом з тим здійснюється аналізу їхніх мемуарів та свідчень про події, які розгорнулись в місті наприкінці 1918 – на початку 1919 року.

Автор також дає оцінку діяльності уряду ЗУНР та досліджує відображення цих подій у мемуарах свідків того часу. Висновок автора полягає в тому, що українці Станиславова мали високий рівень національної самосвідомості та єдності, що проявилось у їхньому прагненні об'єднатися заради побудови власної держави.

Також Монолатій І. зазначає, що Станиславів у своєму столичному періоді зіштовхнувся з кадровим голодом та австрофільськими поглядами

багатьох державних службовців ЗУНР, що сприяло розвитку некомпетентності, корупції та бюрократизації, які негативно впливали на владні структури новоствореної держави [58].

Надзвичайно важливим джерелом інформації про події в Станиславові протягом доби ЗУНР є збірка документів, мемуарів та статей, яку також впорядкував Монолатій Іван Сергійович - “Станиславів у часи Західно-Української Народної Республіки. Документальні свідчення, спогади, оголошення, накази революційної доби” [53].

Грубінко А.В. вивчав особливості процесу організації правоохоронних органів Західно-Української Народної Республіки, який був невід’ємною частиною більш глобальних державотворчих процесів [34]. Важливим для нашого дослідження є окреме вивчення організації української жандармерії в місті Станіславів.

Гай-Нижик П. та Фурман І. у статті “Державна жандармерія ЗУНР–ЗО УНР: зародження та інституціалізація (1918–1919 рр.)” детально аналізують процес формування правоохоронних органів ЗУНР. Зокрема, автори приводять статистичні дані щодо кількісного та територіального складу жандармерії, місця її розташування, керівні органи, функції, обов’язки та завдання. Детально розглядаються критерії відбору кандидатів для служби в цій структурі та умови утримання жандармів, їх заробітня плата, пільги, доплати, рівень харчування тощо. Особлива увага приділяється ролі жандармерії у мирний час та в умовах воєнних дій [31].

Паска Г. досліджує роль Лева Бачинського у проведенні земельної реформи Західної Облaсті Української Народної Республіки [13]. Ця праця є актуальною для нашого дослідження, оскільки земельна реформа є однією з ключових реформ, яка була проведена в “станіславівський період” ЗУНР/ЗОУНР.

Аграрну реформу також досліджує Гладун М. Вона, зокрема, досліджує стан економіки в сільському господарстві в часи

державотворення ЗУНР та ЗОУНР, аналізує проект аграрної реформи та основні вектори аграрної політики [32].

Романюк Л.Б. вивчала сферу німецької освіти на Галичині в поліетнічному контексті регіону [72]. У цій праці також висвітлюється Станиславів як центр німецького шкільництва на Галичині. Окремо розглядається взаємодія німецьких освітян з владою ЗУНР в Станиславові.

Павлишин О. аналізує процес організації цивільної влади Західно-Української Народної Республіки в повітах Східної Галичини. Автор демонструє, як українська влада, яка не мала планів державного будівництва, використовувала австрійську модель повітової адміністрації. Також автор висвітлює як під час побудови системи місцевого самоврядування влада ЗУНР намагалася налагодити співпрацю з національними меншинами в лиці поляків, німців та євреїв [66].

Також Павлишин О. детально аналізує політико-правовий аспект процесу об'єднання Західно-Української Народної Республіки та Української Народної Республіки. Автор досліджує весь процес ухвалення та підписання Злуки, починаючи від передумов і завершуючи безпосереднім підписанням. Павлишин об'єктивно розглядає позиції як Галичини, так і Наддніпрянщини [65]. Це джерело є важливим для нашого дослідження, оскільки воно розкриває детально процес ухвалення Української Національної Радою Акту злуки, який відбувся у Станиславові 2-4 січня 1919 року.

В статті “Суспільно-політична криза в ЗУНР у першій половині 1919 р.” Павлишин О. зосереджується на погіршенні життєвих умов цивільного населення, поляризації та радикалізації політичних поглядів західно-українських політичних діячів, а також на корупційній складовій в державних органах ЗУНР [67].

Процес формування органів державної влади ЗУНР також вивчав Кондратюк С.В.. Автор детально аналізує такі органи як Українська

Національна Рада, Державний секретаріат, органи місцевого самоврядування, зокрема і Станиславова [43].

Надзвичайно важливою працею, яка досліджує організацію владних інституцій на території ЗУНР, є стаття Гай-Нижника П.П. “Формування органів державної влади та управління ЗУНР (1918 - 1920 рр.)”. Автор у хронологічному порядку вивчає розвиток органів управління ЗУНР. В нашому дослідженні ця робота є корисною, оскільки вона висвітлює сесії УНРади, які відбулися в Станиславові, та аналізує державні органи, які були створені в “станиславівський період” [30].

Остап’як В. здійснює аналіз основних нормативно-правових актів, законів та механізмів, які забезпечували процес об’єднання УНР та ЗУНР. Зокрема важливим для дослідження є документ “Про об’єднання Західно-Української Народної Республіки з Українською Народною Республікою”, ухвалений 3 січня 1919 в Станиславові [63].

Єгрешій О. аналізує громадсько-політичну та освітню діяльність греко-католицького духовенства та досліджує вплив церкви на формування структур управління Західно-Української Народної Республіки (ЗУНР). Автор підсумовує, що під час національно-визвольних змагань у 1918–1923 роках Греко-Католицька Церква чітко та беззаперечно підтримувала ідею самостійної української держави [35].

Пилипів І., Делятинський Р. та Єгрешій О. розглядають процес розвитку Станиславівської єпархії в хронологічних рамках з 1885 до 1939 рр.. Автори здійснюють аналіз розбудови організаційної структури, специфіки релігійної, суспільно-політичної і культурно-просвітницької діяльності єпископів та священників у контексті українського національного руху, що тривав протягом XIX – XX ст [69].

Також Пилипів І. здійснює аналіз роль греко-католицьких душпастирів у діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування Західно-Української Народної Республіки [70].

Клапчук В. досліджував стан повоєнної економіки Західно-Української Народної Республіки, акцентуючи увагу на викликах, з якими зіштовхнулася нова українська влада, та спробах подолання економічних проблем [41]. Окремо автор аналізує економічне становище ЗУНР в так званій “станиславівський період”, що є цінним джерелом для нашого дослідження.

Лазарович М. у статті “Друга столиця ЗУНР” здійснював аналіз подій в ЗУНР між 22 листопадом та 31 грудням 1918 року, коли тимчасовою столицею новоствореної республіки стало місто Тернопіль [46]. Підбиваючи підсумки, автор також аналізує причини, чому уряд Західно-Української Народної Республіки вирішив перенести столицю з Тернополя до Станиславова.

Сирота Л. у своїх дослідженнях зосереджує увагу на ролі пресових бюро Західно-Української Народної Республіки та Української Народної Республіки у Станиславові у 1919 році, а також вивчає діяльність такого політичного та громадського діяча як Осип Назарук, який займав пост міністра преси і пропаганди УНР [74].

Унікальним дослідженням з точки зору історії регіону є праця Мушинки М. “Взаємини Гуцульської Республіки із Західно-Українською Народною Республікою”. Це дослідження не тільки висвітлює процес становлення Гуцульської Республіки в сучасному Рахівському районі, але й демонструє поступове налагодження міжреспубліканських зв’язків з УНР та ЗУНР, які, у свою чергу, є свідченням соборницьких прагнень усього українського народу, який був поділений між різними імперіями [59].

Лецишин Р.С. здійснює аналіз преси Станиславщини на предмет антидержавницької діяльності в добу ЗУНР. Автор зосереджується на заколотницькій діяльності місцевих поляків, економічних злочинах та протистоянні ліворадикальній прорадянській пропаганді [47].

Карпенко О. очолив авторський колектив, який видав колективну

монографію “Західно-Українська Народна Республіка 1918-1923. Історія”. Ця праця детально висвітлює передумови створення ЗУНР, процес її формування, а також події, як відбувалися на її території [38] [39].

У своїй книзі «Столиця ЗУНР в Станиславові (1919р.)» Богдан Гаврилів та Михайло Косило коротко описують становлення українського війська на Станиславівщині, ухвалення законів УНРади в Станиславові, Станиславівську пресу, склад уряду тощо.

Зокрема, Гаврилів та Косило стверджують, що подією, яка відбулася наприкінці травня 1919 року в Станиславові, було створення ще однієї батареї зі старшинської гарматної школи. Докладніше про цю школу написав хорунжий Степан Тулюк Кульчицький у своїй статті "Старшинські школи Галицької Армії", в якій він присвятив окремий розділ цій школі (див. "УГА" том IV, стор. 268-270). Школа була заснована при Станиславівському гарматному полку, а в другій половині грудня їй були виділені казарми колишнього австрійського полку польової артилерії. Навчання в школі тривало з 10 січня до 15 травня 1919 року. Один з інструкторів школи був Т. Мацьків, про якого ми вже згадували, починаючи з березня 1919 року. Внаслідок відступу та евакуації не відбулося заключного іспиту і видачі свідоцтв в школі. Перед відступом з Станиславова лейтенант Т. Мацьків створив батарею з однорічних випускників школи, яка складалася з чотирьох легких полових гармат, і вона перейшла через Нижнів до Чорткова. Потім вона була приєднана до 3-ї Бережанської бригади, зокрема до 3-го гарматного полку, як 4-та батарея. Вона брала участь у боях, обороняючи Ягольницю, а також у Чортківській наступальній операції [7].

Також автори стверджують, що зіткнення між українським і польським військами у Львові почалися 1 листопада 1918 року. Внаслідок цих бойових дій українські війська були змушені покинути Львів у ніч з 21 на 22 листопада 1918 року. У зв'язку з цим уряд Української Держави

переніс своє резиденцію вперед до Тернополя. Під кінець грудня того ж року, за порадою доктора Івана Макуха, тодішнього секретаря (міністра) публічних робіт, резиденція перебралася до Станиславова. Це місто знаходилося більш по середині країни і мало зручне залізничне сполучення у різні напрямки. Пропозицію про таке перенесення також підтримала Окружна Військова Команда в Коломиї, яка надіслала її до Секретаріату Військових Справ. За цим рішенням, до кінця грудня 1918 року Державний Секретаріат зайняв будинок колишньої Української Національної Ради в Станиславові, який розташовувався на розі вулиць Липової і Собіського. Цей будинок також був відомий як готель "Австрія", а пізніше його перейменували на "Одеса" під українською владою.

Українська Національна Рада у свій «станіславівський» ухвалила ряд важливих законів. Основний закон про самостійність земель, що були під австро-угорською владою, був прийнятий у Львові. Також були ухвалені закони про тимчасову адміністрацію держави та про тимчасову організацію судів. В Станиславові були схвалені наступні закони: закон про об'єднання обох українських держав, постанова про приєднання Закарпаття, закон про доповняльний статут Національної Ради, закон про її Виділ, закон про незайманість її членів, закон про спосіб оповіщення законів та розпоряджень, закон про мову державних установ, закон про основи шкільництва, закон про громадянство, закон про громадські права та обов'язки, закон про 8-годинний робочий день, а також два найдовші за коні закони: закон про земельну реформу, який був ухвалений 14 квітня, і закон про вибори до сойму, ухвалений 15 квітня. Варто зазначити, що проект цих двох законів, а саме закону про об'єднання обох українських держав з 3 січня і закону про земельну реформу, був розроблений доктором Левом Бачинським, місцевим адвокатом у Станиславові, який також виступав як заступник президента Української Національної Ради та її виділу [7].

Еволюцію наукової думки щодо історії Західно-Української Народної Республіки умовно можна поділити на діаспорну, західноукраїнську, радянську та сучасну історіографії.

Діаспорна історіографія ЗУНР. Український Вільний Університет було засновано в 1921 році в місті Відень, Австрія, а відразу перенесено до міста Прага, Чехія. Провідні професори та доценти УВУ, такі як Д. Дорошенко, І. Мірчук, С. Наріжний, В. Старосольський, П. Феденко, С. Смаль-Стоцький, Д. Антонович, В. Біднов, В. Доманицький, Б. Крупницький, О. Лотоцький, С. Шелухін та В. Щербаківський, внесли значний вклад у вивчення історії воєнно-революційної доби 1914-1923. Вони тісно співпрацювали з Українським високим педагогічним інститутом у Празі та Українською господарською академією (згодом реформованою в Український технологічно-господарський інститут) у місті Подебради, Чехія. Також у місті Відень активно працював В. Липинський, який видавав збірник "Хліборобська Україна", де опублікували "Листи до братів-хліборобів", що стали маніфестом українського консерватизму. Він був засновником Українського соціологічного інституту, який діяв з 1919 по 1924 рік і проводив системне вивчення української революції. В місті Варшава, Польща, діяли Український науковий інститут (1928), Українська могилянська академія (1938), Українське військово-історичне товариство (1924), які мали свої друковані органи та проводили дослідницьку роботу в археографії та історії. Кафедри очолили В. Липинський та Д. Дорошенко. Серед активних співробітників були С. Томашівський, І. Крип'якевич, І. Кревецький та інші відомі вчені. Серед їх учнів, представників нового покоління істориків, варто згадати В. Кучабського, який став одним з найвідоміших дослідників історії Галичини в період війн та революції [23].

Активна діяльність і концентрація потужних інтелектуальних центрів сприяли утвердженню державотворчого напрямку в українській історіографії. Цей напрям базувався на науковій схемі політичної історії,

яка надавала переважне значення вивченню "державницьких періодів" та формувала постулат про спадковість та наступність державної ідеї українського народу, починаючи з княжих, козацько-гетьманських та модерних часів.

Використовуючи новітні методологічні інструменти та опираючись на досягнення європейської морально-етичної науки та історіософської думки, формулювався сенс національно-державного буття як вищої самоцінності кожного народу. Парадигма циклічності історії доводила цей сенс, згідно з якою "недержавні" періоди "занепаду" чергувалися з відродженням державності. Така контрастність історичних процесів інтерпретувалася через контроверсійність різних чинників, таких як природно-географічні, етнополітичні, соціокультурні тощо, та протиставлення їх різних елементів, таких як народ – аристократія, схід – захід, Наддніпрянщина – Галичина тощо [23].

Ці ідеї національно-державності і національного патріотизму пронизували істориків української діаспори, які виявилися найбільш національно зорієнтованими порівняно з попередніми та наступними генераціями дослідників.

Група національно-державницьких діячів розпочала дослідження історії ЗУНР на міждисциплінарному рівні. Це дало можливість більш повного і адекватного врахування особливостей геополітичного становища та етнонаціональних та правових відносин. Серед цих дослідників були О. Бочковський, С. Дністрянський, С. Рудницький, В. Старосольський та інші. Їх роботи базуються на постулаті, згідно з яким національна ідея, психологія та самоідентифікація є сутністю та основою самовизначення та розвитку української нації. Вони вважають, що українська нація здатна на власній етнічній території реалізувати ідеали республіканської демократії та національної державності, та забезпечити свою окремість та незалежність від зовнішніх посягань.

Західноукраїнська історіографія ЗУНР. Історіографія Західно-Української Народної Республіки в 1920–30-х роках української історичної науки в цілому мала свої особливості через існування трьох різних державно-політичних режимів на цих землях. Розвиток історичних знань в цьому періоді переважно пов'язувався з представниками наукового середовища Львова, такими як Іван Крип'якевич, Степан Томашівський, Микола Голубець, Микола Кордуба, Володимир Дорошенко, Іван Кревецький, Михайло Возняк, Михайло Чубатий, Данило Коренець, Володимир Щурат, Іван Свенціцький, Василь Будзиновський, Іван Витанович, Михайло Стахів, Іван Карпинець та інші. Багато з них були учнями Михайла Грушевського [24].

Значний внесок у історіографію Західно-Української Народної Республіки внесли також непрофесійні історики, які були учасниками воєнно-революційних подій. Багато з них мали високий рівень освіти і займалися політикою, роботою в уряді, адвокатською практикою, журналістикою та іншими професіями. Це пояснюється як дослідницькими інтересами представників львівського наукового середовища, так і загальними умовами розвитку історичних знань у Галичині міжвоєнного періоду. Особливості цього періоду визначалися специфікою національно-політичних відносин в країні. Ці історики створювали шар історико-мемуарної літератури, яка відрізнялася високим рівнем аналітичності.

Властиві риси західно-української історіографії відображалися в підходах та оціночних характеристиках соціально-політичного розвитку Галичини у період з 1914 по 1923 роки. Більшість досліджень на цю тему були написані з методологічної позиції позитивізму, поєднаної з елементами романтизму. Факти та документи були систематизовані за чіткою хронологією, а опис подій супроводжувався їх деталізацією та, іноді, внутрішнім психологізмом. Автори, дотримуючись принципів державницького напрямку історіографії, в тому числі і історики-мемуаристи,

наполегливо та емоційно захищали права українців на національну самостійність та державність. При дослідженні основних форм і методів досягнення цих цілей, особлива увага приділялася показу самовідданої праці окремих провідних діячів. Принциповий українцентризм поєднувався з антипольським спрямуванням, а актуалізація напружених міжетнічних відносин у міжвоєнній Галичині змушувала здійснювати постійні аналогії з "недавнім минулим". Це обмежувало свободу творчості, але сприяло морально-виховному спрямуванню історичних досліджень, що формувало готовність молодшої генерації до продовження боротьби за ідеали нації [24].

У міжвоєнний період у західно-українській історіографії можна виділити дві основні течії: національно орієнтовану та москвофільську. Автори, що належать до першої течії, окрім підтримки національно-державницьких ідеалів та ідеології консерватизму, також виявляли політичну ангажованість. Це було виразним чи менш виразним у працях представників національно-демократичних (К. Левицький, О. Кузьма та ін.), радикальних (В. Будзиновський, М. Возняк, І. Кривецький, М. Стахів, О. Терлецький), націоналістичних (І. Борщак, Д. Паліїв) та інших груп. Спільним для них було обстоювання етнокультурної окремістності та самодостатності українського народу, його права на самовизначення, незалежність, державність та єдність.

Інша течія в західно-українській історіографії була москвофільською. Її прихильники відстоювали ідею етнічної єдності русинів (українців) Галичини з росіянами і підтримували включення краю до складу федеративної Росії. Протягом міжвоєнного періоду представники москвофільської течії, такі як В. Ваврик, А. Хиляк, В. Маковський та інші, розробляли історичну парадигму, що базувалася на їх власному тлумаченні подій Першої світової війни та історичного минулого. Вона засновувалася на образі "талергофця-мученика", який переживав переслідування і страждав за ідеали єдності та відданості Росії. Ця течія набула певної

організаційної форми в Талергофільському крузі, який здійснював пропагандистську роботу та видавав свої альманахи. Бібліографія москвофільської літератури містить різноманітні жанри, такі як історично-мемуарна, публіцистична, документальна, художньо-драматургічна, налічує сотні позицій. Ці видання мали великі тиражі і впливали на формування історичної свідомості українців Галичини. Національно орієнтовані українські політичні сили активно протистояли москвофільським інсинуаціям [24].

Західноукраїнська і діаспорна історіографія міжвоєнного періоду розвивалися в нерозривному взаємозв'язку. На інституціональному рівні це проявлялося у тісних відносинах між їхніми установами, спільній участі в наукових зібраннях, обміні творчими досягненнями, який зосереджувався, зокрема, у Львові, Празі, Відні та інших зарубіжних містах. Ще більше їх об'єднувало проведення дослідницької роботи в контексті державницького напрямку, встановлення якого сприяла загальна суспільно-політична та інтелектуальна ситуація. Формування протиріччя в світогляді їх представників, з одного боку, було наслідком духовної кризи, спричиненої поразкою визвольних змагань та втратою національної державності, посиленням тоталітарного репресивного режиму в УСРР-УРСР та невпевненою культурною атмосферою, обумовленою потребою адаптуватися до нового багатонаціонального середовища. З іншого боку, сильне національне піднесення та поява перших державницьких утворень у новітній історії, а також можливість приєднатися до передових наукових і культурних досягнень Європи, сприяли підтвердженню національно-державної традиції, яка перетворювалася на самостійний та продуктивний напрям української історіографії.

Радянська історіографія історії ЗУНР. Умови сталінського тоталітаризму та ідеологічного контролю з боку комуністичної партії фактично забороняли розгляд національної проблематики державотворчого

змісту. Це стосувалося Української революції 1917-1921 рр., зокрема визвольних змагань галичан. У пізній сталінській історіографії радянського періоду Листопадовий зрив 1918 року на східногалицьких землях був замовчаний та зображався як незначна сторінка минулого, що не заслуговує на увагу. Або ж розглядався як «контрреволюційний путч та змова українських буржуазних націоналістів» [25].

Під час "хрущовської відлиги" лише молодий дослідник, Олександр Юхимович Карпенко (1921-2013), старший науковий співробітник Львівського інституту суспільних наук АН УРСР, наважився висловити відмінну від звичайних ідеологем думку про Західноукраїнську Народну Республіку. У 1956 році на історичній конференції він заявив, що «В результаті героїчної боротьби трудящих мас Західної України, як і всієї Австро-Угорщини, була повалена монархічна влада Габсбургів, в Західній Україні ліквідовано іноземне поневолення, завершена в основному народна, національно-демократична революція». Цю оцінку подій Листопада 1918 року, яка була сформульована в контексті "всеперемагаючого впливу Великого Жовтня" відповідно до історіографічних теорій та ідеологічних підходів того часу, учасники конференції розкритикували як "буржуазно-націоналістичну".

У наступному році після виступу на конференції істориків у Львові, дослідник розширив та захистив свої погляди у великій статті. Ця стаття, як і виступ О.Ю. Карпенка, актуалізували питання, пов'язані з ЗУНР, та привернули увагу фахівців і компартійних органів, які стурбовані новаторською постановкою проблеми. Однак після публікації цієї статті дослідник став об'єктом кампанії цькування, яка тривала два десятиліття, і його працю розцінили як "рецидив українського буржуазного націоналізму".

Погляди Карпенка стали об'єктом критики І.І.Компанійця та В.А.Судакова, які оперативно висловили свою думку. Перший наголосив,

що немає підстав вважати, що в Галичині у листопаді 1918 року відбулася "національно-демократична революція", і вважав недоречним використовувати цей термін щодо Галичини. Другий вважав погляди О.Ю.Карпенка переспівом викритої у свій час трактовки, яку пропагують "буржуазно-націоналістичні історики" [25].

Також погляди Карпенка були протилежними "лінії партії", яка була відображена в її документах на той час. Ця лінія надавала пріоритет Кремлю як вирішальному фактору української історії від самого "возз'єднання" і рішуче заперечувала будь-який самостійний геополітичний інтерес України на Заході. Карпенко протиставляв габсбурзьку "тюрму народів" месіанській ролі Росії і підпорядковував визвольний революційний рух західноукраїнців боротьбі "братів на сході", фактично комуністичній диктатурі. Він ототожнював пріоритет східної традиції в українській історії з ленінською ідеєю "при єдиній дії пролетарів великоруських і українських вільна Україна можлива, без такої єдності про неї не може бути й мови". Тобто, згідно з Карпенком, реалізація "віковічних прагнень західноукраїнських трудящих до возз'єднання", об'єднання всіх етнічних земель, була можливою лише в складі УРСР, "під зорею радянської влади".

Сучасна історіографія історії ЗУНР. Сучасні тенденції розвитку історії ЗУНР мають в основі радянську історичну науку. Кінець 1980-х та початок 1990-х років стали перехідним етапом від зламу старих стереотипів до створення сучасного образу минулого в пострадянській історіографії. Цей процес досліджували вітчизняні та зарубіжні вчені, такі як С. Величенко, С. Кульчицький, І. Орлов та В. Тарасов. У 1989-1990 роках зросла критика найбільш спірних постулатів радянської історіографії, а влітку-осінній період 1991 року був завершальний етап концептуалізації нової версії історії України, що розробив В. Тарасов [26].

Проблеми, пов'язані з історією Галичини 1914-1923 років, зосереджувалися на переосмисленні суспільно-політичних подій. Серед

них - Листопадова національно-демократична революція на західній Україні, об'єднання з Наддніпряниною в 1919 році, боротьба за державність, польсько-українська війна 1918-1919 років, боротьба за міжнародне визнання західноукраїнської держави до 1923 року, об'єднання ЗУНР та УНР та процес створення єдиної української держави загалом. Цей період характеризують як початок "ренесансу" історичної науки в Україні, коли на тлі критики радянської історіографії нагромаджувалися "нові" факти, реабілітація "незаслужено забутих" імен та переосмислення знакових та актуальних проблем історії. Важливу роль у заповненні такого "історіографічного вакууму" відіграла різножанрова діаспорна література.

Інститут політичних та етнонаціональних досліджень імені І. Кураса НАН України відіграв значну роль у дослідженні історії ЗУНР. Це теоретико-методологічний хід історії українських партій та суспільно-політичної думки, а також розвиток етнополітики та етнонаціональних відносин. Науковці, такі як Ю. Левенець, В. Котигоренко, Л. Шкляр та ін., здійснили значні наукові внески у цих галузях [26].

Також значний внесок у дослідження історії ЗУНР зробили наукові центри західної України. Зокрема, львівські історики, багато з яких були співробітниками Інституту українознавства імені І. Крип'якевича НАН України, які досліджували історію Галичини в першу третину 20 століття. Імена таких дослідників, як М. Возняк, О. Карпенко, М. Кравець, Г. Ковальчак, М. Литвин, К. Науменко та ін., пов'язані з розвитком інституту.

1.3. Первинні джерела як основа дослідження

Щоденник Івана Ставничого: Станиславівська маніфестація.

Важливим історичним джерелом, яке відображає події в Станиславові напередодні Листопадової революції, є уривки з щоденника галицького журналіста Івана Ставничого. Зокрема, він детально описує Станиславівську маніфестацію, яка стала першим кроком до майбутньої національно-демократичної революції в цьому місті. Ставничий стверджує, що до Першої світової війни одним з найвідоміших і найсильніших повітів Галичини був Станиславівський. У віденському парламенті його представляли доктори Лев Бачинський та Євген Левицький, які перебували здебільшого у Відні. Під час війни місцеві діячі з цього міста й повіту очолювали дії в регіоні. Однак між ними виник конфлікт з приводу голови місцевої та повітової організації українців, а також кількарязового кандидата на посаду посла до парламенту з Станиславова, доктора Володимира Яновича. У 1914 році його московські окупанти вивезли у глибину Росії [84].

У лютому 1918 року польські демонстрації проти Берестейського миру спричинили обурення серед галицьких українців. У результаті вони вирішили провести широкі народні маніфестації за прискорення ратифікації миру між Центральними Державами й Україною. В Львові та Станиславові були організовані такі маніфестації за покликом українського проводу. У Станиславові комітет під проводом залізничного надрадника інженера Івана Мирона відповідав за організацію цієї події, яка відбулася 3 березня 1918 року.

Люди почали збиратися з різних сіл з 9-ої години ранку, маршуючи упорядкованими колонами. Більшість з них були жінки, дівчата і молодь - хлопці. Серед учасників маніфестації були представники залізничної корпорації, члени різних товариств та організацій Станиславова, а також

молодь з міських шкіл. Середчи чоловіків старшого віку було менше, багато з них були на фронтах у той час.

Преосвященний єпископ Григорій Хомишин очолив польову архиєрейську Службу Божу на площі біля греко-католицької катедрі, де разом з митратом о. Іваном Гордієвським підготували урочисту маніфестацію. Церковні діячі доклали всіх зусиль, щоб дозволити духовенству взяти активну участь в проведенні національного виступу. Після закінчення церковної частини маніфестації, Владика Григорій виступив з патріотичним промовою: «Історія світу пам'ятатиме цю страшну, жорстоку і безпощадну війну, яка наближається до свого кінця... Наш народ був розділений державною межею, і протягом чотирьох років переніс невимовне страждання. Проте, нарід-мученик, який героїчно терпів і переніс дану йому Богом долю, не згинув у вихрах віків, навіть коли його вороги над ним вигравали панахиду заздрі та лукавством».

Після проведення Богослужіння у полудень розпочався масовий похід, який тривав три години та закінчився великим вічем «На валах». У поході взяло участь понад 50 тисяч людей, що стало імпозантною українською маніфестацією. За словами посла д-ра Лева Бачинського, цей день став справжнім українським "великим днем". Станіславів був залитий хвилями народу, який плів вулицями міста з українських сіл. У порівнянні з проведеними поляками маніфестаціями 18 лютого, наша була набагато більш вражаючою. Навіть іноземці не могли залишатися байдужими під час цього свята. Багато з них отримали жовто-блакитні стяги та носили їх на грудях. Було видно, що навіть місцева військова поліція мала українські відзнаки [54].

Українці згуртувалися на вулиці Карпінського і вийшли на вулиці Голуховського, Липову та Третього Травня у формованому поході. Вони заповнили майдан "На валах" та його околиці, нагадуючи мурашник своєю кількістю. Над головами тисяч майорились прапори, короговки

різноманітних сіл, що брали участь у поході, таблиці з назвами та транспаранти з різноманітними гаслами.

Сонце вже схилялось до заходу, коли відомий промовець д-р Лев Бачинський з'явився на трибуні. Він звернувся до непересічної тисячі зібраного народу.

Доктор Лев Бачинський, який прибув з Відня, щоб взяти участь у маніфестації, у своїй промові закликав до поділу Галичини та відокремлення Східної Галичини від Західної, а також до об'єднання всіх українців Австро-Угорської імперії. Він висловив задоволення з приводу приєднання Холмщини до української держави та закликав до негайного ратифікування миру з Україною в ім'я всіх присутніх.

Після закінчення промови всі 50 тисяч присутніх здали присягу на вірність Україні та українській нації, зобов'язавшись захищати їх в разі небезпеки під нападом ворогів. На завершення збору було прийнято зміст телеграми до Цесарської канцелярії та президента ради міністрів у Відні з вимогою здійснення висловлених доктором Бачинським вимог.

Теодор Баб'юк: Листопадовий Зрив в Станиславові.

Теодор Баб'юк, капрал 95 полку піхоти Австрійської армії, був учасником Листопадового Зриву в Станиславові. Він згадує, як 31 жовтня 1918 року під керівництвом капітана Лаєра організував етнічних українців до збройної боротьби за незалежність українського народу. У курені, де служив Баб'юк, було три сотні, які склалися на 90% з українців. Капітаном куреня був німець чеського походження на прізвисько Лаєр. Він добре знав чеську мову, що дозволяло йому легко розуміти українську [77].

О 4-ій годині Теодора Баб'юка несподівано запросив до канцелярії куреня черговий старшина. Він запитав капрала про його національність та місце військової служби. Потім почав говорити з ним конфіденційно та розповів, що потрібно зробити цієї ночі. Старшина попросив Баб'юка перевірити, які написи знаходяться над кожним ліжком, щоб запам'ятати,

де сплять українці, а де - інші національності. Об 11-й годині Баб'юк тихенько прокинув всіх українців, не розбудивши чужинців. Потім зібрав українців на коридорі, взяв всю зброю та переніс її до певної схованки. Солдатам-українцям видали коротку інструкцію та по 20 набоїв, після чого їх вивели на подвір'я казарми.

Тоді до повстанців вийшов капітан Лаєр та сказав наступні слова: «Хлопці, Австрія — нема! Австрія — капут!» — і далі ламаною півукраїнською півчеською мовою додав, що він 15 років пліч-о-пліч з українцями служив Австрії, а тепер буде служити Україні! [57]

Сотня, в складі якої перебував Баб'юк, була розділена на чотири рої, кожен з яких очолив підстаршина. Два рої були направлені на залізничний вокзал, а інші два рої були поділені на шість озброєних груп і відправлені у патруль містом для забезпечення правопорядку на вулицях. Перед відправкою, службовий старшина надав солдатам детальні інструкції щодо їхньої поведінки. Зокрема, було вказано йти вздовж будівель міста, а не по центру вулиць, ходити у формі та бути особливо уважними. В державних будівлях, де працювали нічні працівники, повсталі повинні були провести обшук та вилучити всі державні речі, а приватні речі повернути їх власникам. Українських державних службовців мали залишити на роботі, а чужинців відправляти назад. Організатори Листопадового Зриву у Станиславові керували процесом з казарм. О другій годині ночі над будівлею залізничного вокзалу майоріли великі синьо-жовті прапори. На площі перед вокзалом зібралися українські солдати з інших частин.

Станиславів був важливим вузлом залізничних шляхів, і тоді багато військових частин, а також окремі вояки різних національностей, які їхали на відпустки чи поверталися з них, переїздили через це місто. Службові старшини та вояки протягом доби перехоплювали транспорт та подорожніх з метою їх подальшого роззброєння. Деякі військові частини виступали проти здавання зброї, що змусило українських вояк пригрозити відкриттям

вогню з кулеметів. Однак варто відзначити, що ці події обійшлись без жодних жертв.

Через декілька днів сотню Баб'юка відправили до міста Ходорів для того, щоб роззброїти мазурський 90-й полк піхоти, який не став складати зброю ані в Підволочинському, ані в Тернополі. Роззброєння цього полку мало ключове значення для боротьби українського народу за свою державність, адже він прямував на допомогу польському війську, яке в той час штурмувало західноукраїнську столицю м. Львів. Роззброїти 90-й полк вдалося тільки під м. Стрий. Комендант міста капітан Лаєр отримав звання отамана та став командувати відтинком фронту, однак під Скалатом загинув. 95-й полк піхоти став першим стрілецьким полком піхоти в складі Української Галицької Армії.

Мемуари міністра УНР: М.Ковалевський про Станиславів

Важливим історичним джерелом, яке відображає настрої Станиславова в «столичну добу» ЗУНР, є мемуари міністра земельних справ УНР *Миколи Ковалевського*, який на початку 1919 року приїхав до тимчасової столиці західноукраїнської держави.

Ковалевський зазначає, що коли він прибув до Станиславова, перше, що він помітив, - це були величезні руїни в центрі міста. Це були страшні наслідки наступу, який Керенський намагався провести влітку 1917 року. У Станиславові йому вдалося зав'язати знайомство з деякими видатними провідниками національно-визвольного руху. Ковалевський згадує, що Станиславів був дуже жвавим містом: проходили сесії Національної Ради, в яких брали участь усі послы з Галичини і Буковини, відбувалися наради центральних керівництв політичних партій, з'їзди вчителів, конференції тощо. Це все нагадувало міністру революційний Київ весною 1917 року. Незважаючи на тільки-но закінчені криваві бої, Станиславів вражав своєю жвавістю порівняно з провінційними містами Наддніпрянщини. Великі кав'ярні, ресторани, склепи з різноманітним товаром, кілька газет та живий

рух на вулицях міста - все це свідчило, за словами Ковалевського, про те, що місто і весь край роблять всі зусилля, щоб повернутися до нормального післявоєнного життя [55].

Ковалевський згадує і не просту етнографічну ситуацію в місті, адже в Станиславові проживала велика кількість поляків, євреїв, німців та інших. Українсько-польські відносини залишались напруженими навіть на побутовому рівні. Так місцевий хлопчина відмовився вказувати дорогу Ковалевському, який заблукав, оскільки той не розмовляв польською мовою.

У Станиславові Ковалевський особисто познайомився з Костем Левицьким, ветераном української політики в Австро-Угорщині. Його діяльність була відома міністру УНР ще з гімназійних часів, тому знайомство з ним стало для нього значною подією. Левицький та Ковалевський зустрілися в одному з невеличких станіславівських ресторанчиків, де змогли поділитися досвідом та дати один одному практичні поради. Зокрема, зі спогадів Ковалевського ми дізнаємося, Кость Левицький, який неодноразово боровся в австро-угорському парламенті, не міг адаптуватись до нових умов. Для нього було складно починати політичну роботу знову, після багатьох років боротьби, в якій він використовував власні методи. Тому в Станиславові він здавався на узбіччі політичного життя, хоч і користувався значним авторитетом. Молодша генерація політиків зайняла провідні позиції, замінюючи "старі" кадри.

Також ми бачимо, що великої популярності серед мас заходу України отримують діячі Української радикальної партії, а саме віцепрезидент Української Національної Ради Лев Бачинський та державний секретар внутрішніх справ Іван Макух.

Ковалевський зазначав, що між наддніпрянськими та галицькими українцями існували значні культурні, політичні та побутові різниці, а також мовні відмінності: наддніпрянці довгі роки перебували під впливом

російської культури, тоді як галичани під впливом польської верхівки та австро-угорської монархії. Однак, революційні події та закінчення Першої світової війни призвели до скасування державних кордонів між наддніпрянцями та галичанами, відкривши можливість для взаємного зближення. Під час свого перебування в Станиславові та спілкування з видатними діячами галицького суспільства Ковалевського вражала дисциплінованість галицьких мас та відповідальність окремих політиків і діячів. У наддніпрянців, на відміну від галицьких українців, було дуже мало дисципліни, особливо на початку. Проте, в загальних поглядах галичани були трохи обмежені своїми локальними інтересами та справами, тоді як у наддніпрянців світогляд був значно ширший, і саме через це вони часто відривалися від нашого місцевого життя, що було неможливо для галичан. Ковалевський зауважував, що полонізація заможних верств населення майже досягла тих самих соціальних наслідків, що й зросійщення ведучих соціальних верств Наддніпрянщини. Так само, як у під російській Україні робітничий клас був російськомовним, так і в Галичині він був переважно польськомовним. Аналогічно, як у Росії землевласницька верхівка була зросійщена, так і в Галичині майже всі шляхетські і землевласницькі родини були полонізовані. Проте середній клас та міське населення в Галичині були більш свідомими національно, ніж в Наддніпрянщині [79].

Ковалевський акцентував увагу і на значній відмінності ролі церкви у суспільстві. В під російській Україні православне духівництво та церковна організація були повністю зросійщені, особливо що стосувалося політичної сфери. На Волині та Поділлі можна було зустріти родини священників, які, хоча й не використовували російську мову вдома та зберігали певні зовнішні ознаки своєї української національності, проте політично підтримували ідею російської єдності та царського самодержавства без будь-яких обмежень. Насамперед свідомі індивідууми серед наддніпрянського православного духовенства просто зникали серед моря

московського чорносотенства, яке панувало серед наших православних священників. В Галичині у згадуваний період часу Греко-Католицька Церква грала важливу роль у національному житті. Московські впливи серед греко-католицького духовенства були мінімальні, тому кожна священицька родина була осередком національно-української культурної праці. З таких патріотично-українських родин виходили народні діячі та свідомі українські інтелектуали, які мали міцні зв'язки з народною масою. Перед переломними подіями 1918 року в Галичині вже було чимало ідеологічно сильних верств національно-свідомої інтелігенції, яка грала провідну роль у політичному житті.

Тимчасова столиця ЗУНР. І. Сохоцький.

Ісидор Сохоцький також вивчав станіславівський період в історії ЗУНР. У своїй статті «Станіславів – тимчасова столиця ЗУНР (ЗОУНР)» він зазначав, що після відходу українських військ з Львова 21 листопада, більшість членів Державного Секретаріату та членів Національної Ради, які перебували в місті, переїхали до Тернополя. Але наприкінці грудня ці органи влади перенесли свій осередок до Станіславава, який тимчасово став столицею ЗУНР-ЗОУНР. У той період урядові чинники працювали недостатньо скоординовано, тому їхні дії не завжди були результативними. Але в Станіславові умови праці урядових органів стабілізувалися, що дозволило розгорнути жваву державотворчу діяльність як у центрі, так і в повітах [83].

У Станіславові - новій тимчасовій столиці ЗУНР - розпочалось зібрання парламенту Української Національної Ради. Для доповнення складу парламенту Державний Секретаріат наказав вибрати делегатів з кожного повіту та більше з міста наприкінці листопада. Делегатом зі Станіславава став гімназійний професор Гнат Павлюх, зі Станіславава-Кнігинина – залізничник Осип Устіянович, Дмитро Королюк представляв станіславівський повіт, о. Андрій Бандера став делегатом з Калуша, Василь

Нагірняк – з Надвірної, д-р Михайло Пачовський – з Долини, Августин Домбровський – з Товмача, а Дмитро Паневник представляв Богородчани. Після доповнення парламент складався з близько 150 українців. Національні меншини не вислали своїх делегатів до Ради, хоча були запрошені урядовими чиновниками.

На першій сесії у Станиславові, яка відбулася 3 січня 1919 року, Доповнена Національна Рада обрала доктора Євгена Петрушевича на посаду президента своїм одноголосним рішенням. Під час цієї зустрічі Рада також вибрала чотирьох заступників, серед яких був доктор Лев Бачинський. Зустріч відбулася в великій залі місцевого кінотеатру.

На першому ж дні сесії 3 січня Національна Рада прийняла закон про об'єднання ЗУНР та УНР в одну Українську Народну Республіку. Комісія з закордонних справ провела дебати між прихильниками беззастережної злуки та тими, хто пропонував об'єднання з наданням автономії для ЗУНР, яка забезпечувала збереження законодавчої (вибраний народом Сейм) та виконавчої (Державний Секретаріат) влади. Д-р Л. Бачинський настійливо підтримував цю концепцію, яка, нарешті, перемогла на комісії, а пізніше була одноголосно схвалена Радою. Директорія УНР була проінформована про це делегацією, яку вислали Національна Рада та Державний Секретаріат до Києва. Директорія нотифікувала рішення Української Національної Ради ЗУНР та схвалила універсал, в якому проголосила урочисту злуку всіх українських земель на Софійському майдані 22 січня 1919 року в одну Соборну Українську Народну Республіку. Члени делегації стали частиною Трудового Конгресу. ЗУНР отримала назву Західна Область УНР (ЗОУНР), а д-р Петрушевич став шостим членом Директорії [56].

На 14 квітня Національна Рада прийняла закон щодо земельної реформи, розроблений комісією, очолюваною д-ром Левом Бачинським. Закон передбачав приватну власність на землю, що викликало незадоволення соціалістичних партій в Трудовому Конгресі, які

настоювали на соціалізації землі. Крім того, Національна Рада схвалила проект демократичної ординації для майбутнього Союму, який гарантував представництво національних меншин у Союмі відповідно до їх чисельності. Вибори до Союму були заплановані на червень 1919 року.

У Галичині цивільну і військову владу здійснювала Рада Державних Секретарів, яка також мала свою резиденцію в Станиславові. До її складу увійшли представники міста, зокрема полковник Дмитро Вітовський, який відповідав за військові справи. Серед інших секретарів були д-р Іван Макух, який керував внутрішніми справами, та інженер Іван Мирон, який відповідав за шляхи, пошту та телеграф.

Ісидор Сохоцький стверджує, що Станиславів був важливим військовим центром, в якому розташовувалися три запасні полки піхоти, включаючи кіш УСС, які надсилали доповнення на фронт. Крім того, тут знаходився кінний запасний полк, гарматний запасний полк (із старшинською та підстаршинською школами, де навчали зв'язківців), залізничний курінь та старшинська школа артилерії.

У Станиславові також працювали залізнично-технічні курси, курс практикантів на урядників руху та курс для вишколу поштових урядників. Народні та середні школи були повністю українізовані. Тут також існували жидівська та німецька гімназії. Щоб допомогти студентам, які уже розпочали студії на факультетах філософії та права, в Станиславові мали почати нормальну роботу університетські філософські та правничі курси в червні 1919 року, оскільки у місті не було університету [83].

На жаль, у травні 1919 року український фронт не зміг протистояти тиску польської армії, яка підтримувалася військами генерала Галлера з Франції. Румунія також виступила на допомогу Польщі та окупувала Покуття на захід від Дністра і залізничну лінію Станиславів-Надвірна. Український уряд був змушений спішно покинути Станиславів. 15 травня 1919 року місто було захоплено польськими військами. Таким чином,

Станиславів був позбавлений своєї ролі як українського державного та політичного центру.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

В Розділі 1 “ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ, СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ” виконано завдання з аналізу та систематизації первинних та вторинних історіографічних джерел.

На сьогоднішній день, вивчення періоду історії Станиславова за часів Західно-Української Народної Республіки (ЗУНР) залишається актуальною та важливою темою для наукового дослідження. Теоретико-методологічні засади цієї роботи базуються на комплексному аналізі джерельної бази, яка включає архівні документи, літературні джерела, статистичні дані, а також використання різноманітних методів дослідження.

Проведено детальний аналіз первинних джерел, серед яких були документи урядових установ, законодавчі акти, преса, мемуари, а також інші матеріали, що зберігають інформацію про життя міста у зазначений період. Літературний аналіз дозволив дослідити атмосферу та соціокультурний контекст тих часів через опубліковані матеріали, статті, спогади та інші джерела. Проаналізовано обширну історіографічну базу сучасних наукових досліджень з даної теми, що дало змогу детально дослідити різні аспекти суспільного життя Станиславова в період ЗУНР-ЗОУНР.

Важливою складовою дослідження даного розділу стали загальнонаукові методи, а саме аналіз, синтез та узагальнення первинних та вторинних джерел. Також використовувався метод історичного та історіографічного аналізу.

Попри існуючі досягнення в науковому дослідженні цієї теми, залишаються невирішеними питання, які вимагають подальшого дослідження та уваги. Ретельне вивчення періоду ЗУНР у контексті історії міста Станиславова відкриває широкі можливості для розуміння та аналізу

розвитку тогочасних подій, їхнього впливу на соціальні та культурні аспекти міста.

Джерельна база та теоретико-методологічні підходи, використані у цьому дослідженні, визначили структурованість та об'єктивність аналізу, а також надали можливість отримати багатогранне уявлення про історію Станиславова в період ЗУНР.

РОЗДІЛ 2

ДЕРЖАВОТВОРЧІ ПРОЦЕСИ В СТАНИСЛАВІВСЬКИЙ ПЕРІОД ЗУНР

2.1. Формування органів державного управління та місцевого самоврядування

Переїзд уряду ЗУНР з Тернополя до Станиславова пов'язують з вигідним розташуванням міста. Воно знаходилось в центрі контрольованої УНРадою території та розташовувалось близько до нафтоносного Бориславського регіону, який був одним з основних фінансових джерел та який потребував постійного контролю зі сторони держави.

Ще одним аргументом на користь перенесення столиці до Станиславова було те, що це місто знаходиться ближче до Чехословаччини та Угорщини, з якими уряд ЗУНР намагався налагодити міжнародні відносини і завдяки яким новостворена українська держава підтримувала контакт з іншими країнами Європи [46].

Згідно зі свідченнями представника Української Національної Ради Миколи Стрільчика, молода українська влада прикладала усі зусилля, щоб налагодити діяльність державного апарату, організувати місцеве самоврядування та забезпечити правопорядок на підконтрольних територіях. В Станиславові була організована діяльність наступних державних органів:

1. Повітовий комісаріат, який представляв собою місцеве самоврядування. Його очолили доктор Лев Бачинський, заступник комісара та радник суду Клим Кульчицький, секретар комісаріату адвокат Олександр Надрага;
2. Повітовий харчовий уряд, який очолив Михайло Лаврів;
3. Повітовий військовий комісаріат, який очолив сотник Русин;

Окремо варто звернути увагу на Адміністраційну Комісію, яка здійснювала нагляд за станом продовольства та санітарії. Як відомо,

польське населення Станиславова відмовилось підтримувати нову українську владу в місті та оголосило бойкот ЗУНР, однак створення Адміністраційної Комісії стало прикладом можливої співпраці між усіма етнічними групами міста. До складу комісії входили 10 представників від Української Національної Ради, 5 представників від Польського Повітового Комітету, 6 представників від Тимчасової Єврейської Національної Ради та 1 представник від Німецької Національної Ради [62].

Після того як Станиславів став столицею ЗУНР остаточно сформувались органи законодавчої та виконавчої влади - Українська Національна Рада та уряд. Парламент складався зі 150 депутатів [49] та структуровався на 9 комісій: законодавчу, фінансову, земельну, шкільну, військову, комунікаційну, суспільної опіки, закордонних справ та комісію технічної відбудови [9]. 15 лютого було створено адміністраційну комісію.

4 січня УНРада прийняла закони, які регламентували діяльність та окреслювали структуру парламенту: 1) про Виділ; 2) доповнювальний Статут; 3) про спосіб оповіщення законів та розпорядків; 4) про недоторканність членів УНРади [58].

Виділ УНРади обирався на Пленумі та складався з 9 членів та президента УНРади. Виділ мав право призначати та відправляти у відставку членів уряду, надавати амністію та аболіцію, затверджувати та проголошувати закони, назначати очільників вищих військових та цивільних урядів [58].

Остаточної форми набув і уряд. Кость Левицький та більшість Державних Секретарів в грудні 1918 року подали у відставку, що у свою чергу спричинило урядову кризу. Через це Тимчасовий Державний Секретаріат діяв у складі п'яти Державних Секретарів аж до початку роботи II сесії Української Національної Ради, на якій було розглянуто питання про формування нового уряду [27].

2 січня 1919 року Тимчасовий Державний Секретаріат було розпущено, а 7 січня УНРада сформувала новий уряд - Раду Державних Секретарів. Новим головою уряду став Сидор (Ізидор) Голубович. Частина попередніх секретаріатів було об'єднано, після чого вони стали відділами у новостворених структурах. Так, наприклад, було об'єднано секретаріат освіти та віросповідань, секретаріат шляхів та пошт і телеграфу. Секретаріат суспільної опіки розформували і ввели його в якості відділу секретаріату внутрішніх справ.

До роботи в державному уряді та місцевому самоврядуванні залучались не тільки світські особи, але й духовні. Так отець Йосиф Раковський очолив господарський відділ Станиславівської повітової ради [35], а відділ віросповідних справ у Державному секретаріаті освіти і віросповідань очолив церковний діяч на ім'я Іван Лятишевський [48].

Поруч з виконавчою та законодавчою гілками влади розбудовувалась і судова система Західно-Української Народної Республіки. 30 листопада 1918 р. Тимчасовий Державний Секретаріат вводить надзвичайні суди, які опирались ще на австрійське законодавство. У Львові, Станиславові та Тернополі були сформовані три обласні та три окружні військові суди. Найвищим судовим органом став Верховний військовий трибунал у Львові [45].

В Станиславові також активно почали діяти різноманітні інформаційні служби та Пресові бюро, які не тільки зміцнювали позиції української державності у контексті зовнішніх та внутрішніх викликів, але й розвивали українську видавничу справу та радіо-телеграфну службу України. Керівник Головного управління преси й пропаганди УНР Осип Назарук намагався об'єднати всі інформаційні агентства Станиславова в єдиний пресово-інформаційний центр, але реалізувати задумане йому не вдалося. Тим не менш, розмаїття таких інформаційних осередків не

завадили загальній журналістській роботі. Пресові бюро Станиславова стали одними з об'єднуючих факторів в суспільстві ЗУНР [74].

В квітні 1919 року у Станиславові відкрилось представництво Русько-Української Центральної Ради, яка очолювала Гуцульську Республіку. Закарпатську Україну (або “Угро-Україну”) в Станиславові представляв Степан Клочурак, якого назначив на цю роль голова Хустської Ради Михайло Бращайко [59][60].

Попри те, що на території ЗУНР вже існували комісаріати та повітові Українські Національні Ради, в Східній Галичині почали формуватися альтернативні органи влади, які ґрунтувалися в першу чергу на соціальних класах. Так у Станиславові, Коломиї та Стрию існувала рада солдатських депутатів [43] [61].

Ще одним претендентом на роль альтернативного органу влади став Селянсько-Робітничий Союз, який 30-31 березня 1919 року провів у Станиславові Селянсько-Робітничий З'їзд. Обирати делегатів Селянсько-Робітничий Союз дозволив тільки безземельним та малоземельним селянам, “трудовій інтелігенції” та пролетаріату. Селянському-Робітничому Союзу не вдалося організувати вибори по всій території ЗУНР, оскільки організаційний апарат Союзу був слабо розвинений. Тим не менш, у Селянсько-Робітничому З'їзді взяли участь близько 1200 делегатів [67].

Селянсько-Робітничий З'їзд звинуватив Раду Державних Секретарів, що вона є правонаступником і продовжувачем австрійського бюрократичного режиму [61] [67]. Також з'їзд закликав уряд Радянської Росії припинити війну проти України та оголосив про бажання налагодити відносини з радянським урядом України. Разом з тим З'їзд почав в ультимативній формі вимагати від уряду ЗУНР включити до складу УНРади 60 делегатів, які були обрані на Селянсько-Робітничому З'їзді [20]. Аргументом слугував той факт, що в УНРаді неможливі селяни не мають ніякого впливу. З'їзд прагнув сформувати в УНР соціалістичний уряд [15].

Українська Національна Рада три дні вела дискусії та більшістю голосів відхилила пропозиції Селянсько-Робітничого З'їзду. Позиції З'їзду підтримала тільки Українська Соціал-Демократична Партія. Отримавши відмову, 60 делегатів З'їзду утворили Виконавчий Комітет, який мав стати альтернативою Раді Державних Секретарів. У відповідь на це військові розігнали Селянсько-Робітничий З'їзд [67][16].

Багато селян та робітників дійсно підтримували Селянсько-Робітничий З'їзд, оскільки розчарувалися в Раді Державних Секретарів та Українській Національній Раді, у складі яких перевагу складала заможні правники.

Тим не менш, варто зазначити, що українське селянство свідомо підходило до української державності. Ліві політичні сили не отримали владу в Західно-Українській Народній Республіці, як в Угорщині чи УНР. Випадків захоплення великої власності в ЗУНР-ЗОУНР також не було, як зазначає І.Витанович [28]. Керівники Селянсько-Робітничого Союзу також відмовились від ідеї М.Шаповалова силою повалити національний уряд [67][3]. На території ЗУНР-ЗОУНР так і не виникли самостійні державницькі формування лівого спрямування, як Познанська чи Тарнобжеська республіки в Польщі.

2.2. Силіві структури Станиславова на службі Західно-Української Народної Республіки

Щодо організації Листопадового зриву у Станиславові різні джерела дають різну інформацію. Одні стверджують, що повстання організували 20 полк австрійської армії та 58 полк піхоти [29] [6], інші - що 95-й піхотний австрійський полк [27].

Якщо вірити мемуарам Теодора Баб'юка, який був безпосереднім учасником Листопадового чину у Станиславі, то саме 95-й полк на чолі з німецьким офіцером чеського походження капітаном Лайером встановив у місті українську владу. Пізно ввечері 31 жовтня українські військові розділилися на 4 групи: дві з них встановили контроль над залізничною станцією, а дві інші були направлені в центр міста. Українці затримували та виганяли з державних посад чиновників неукраїнської національності та реквізували державне майно. Президія районного відділення УНРади відвідала муніципальні установи та проголосила про перехід влади до них. Повітовий староста Луціан Завітовскі добровільно склав повноваження на користь революціонерів. Листопадовий зрив в Станиславові пройшов відносно спокійно та майже без опору. Виключенням став директор залізничного округу в Станиславові – Павло Прахтель-Моравінській. Однак це не завадило українцям о 02:00 1 листопада вивісити над залізничним вокзалом жовто-блакитний прапор. Українська дирекція очікувала на найбільший опір саме на залізничному вокзалі, оскільки передбачала початок страйку польських залізничників, посилюючись на те, що рух залізницею посилювався, оскільки сотні солдат поверталися на батьківщину. Військо також укомплектувало всі склади, а окружний комісар створив ще один муніципальний орган, щоб забезпечити спостереження за ситуацією повної безпеки Станиславова [62].

Про успіхи Листопадової революції в Станиславові пише львівська газета “Діло”, підкреслюючи, що взяття влади українцями пройшло мирно і безкровно [27].

8 листопада 1918 р. в Станиславові було запроваджено комендантську годину [29] [2]. Капітан Лайер на деякий час після Листопадового зриву зайняв посаду військового коменданта Станиславова, оскільки офіцери-українці на початку листопада в місті були відсутні. Згодом Лайера на посаді коменданта змінив Олексій Гаванський. Активна перестановка кадрів як в комендатурі міста, так і на інших посадах була звичним явищем. Після Гаванського комендантами були Рожанковський, Гарбач, Гошко та інші. Зі спогадів А.Чайковського нам відомо, що в Станиславові відбувалась активна ротація чиновників, проявлявся непрофесіоналізм окремих держслужбовців, а одна людина могла очолювати одразу три міністерства в уряді, що негативно впливало на якість роботи кожного з них. Часті кадрові перестановки не оминули й державний секретаріат міста [29][85].

Окремою проблемою була присутність польських офіцерів, які перебували в Станиславівському гарнізоні або проїжджали через місто. Вони були інтерновані в казарму Діброва, де перебували на самозабезпеченні. Однак, через слабку правоохоронну та судову систему більшість польських офіцерів змогли втекти і стати до лав польської армії [29][38].

Повітовий військовий комісаріат очолив сотник на прізвище Русин. Йому вдалося організувати близько 2000 військових, окрім уже існуючих 95-го піхотного полку та окремих підрозділів Українських січових стрільців.

Важливою силовою структурою в архітектурі будь-якої держави є правоохоронні органи. Надпоручник Ващук став комендантом жандармерії Станиславова. Чисельність складу жандармерії була в районі 300 осіб.

Жандарми разом з “народною міліцією”, яку очолив поручник Стефан Калинович, спільно патрулювали місто та повіт, охороняючи суспільний і громадський порядок [27]. У лютому 1919 р. Ващука змінив на посаді підполковник О. Красіцький. Команда (згодом - корпус) жандармерії була в безпосередньому підпорядкуванні Державного секретаріату військових справ.

Для забезпечення охорони залізниці Державний секретаріат військових справ наказав 24 березня 1919 р. створити окрему залізничну жандармерію. Її комендантом спершу обрали Ю.Будцманюка, а згодом М.Яворського [31][82].

Також в Станиславові відкрили спеціальну жандармську школу, куди приймали освічених молодиків з військовим досвідом [34].

4 квітня 1919 р. було прийнято Державним секретаріатом внутрішніх справ розпорядження «В справі підвищення поборів жандармів і мужви без рангів при державній жандармерії», яке конкретизувало повноваження жандармів [31].

Протягом березня-квітня 1919 р. державною владою був здійснений повний перепис населення міста, після чого його поставили на облік в органи Державної військової поліції [29] [1]. Усі громадяни ЗУНР, хто прибував з сіл чи інших міст зобов'язувався одразу ставати на облік до поліції.

В жандармерії ЗУНР служили не тільки українці, але й кілька десятків представників інших етнічних груп - поляки, чехи, німці та євреї. В багатьох містах Східної Галичини, зокрема і в Станиславові, починали діяти окремі відділи єврейської міліції. Зазвичай вони не були озброєні. Їхня мета полягала в охороні синагог та попередженні антиєврейських дій зі сторони інших етнічних груп.

Жандармерія боролась з польськими заколотниками, спекулянтами та контрабандистами. Першочергово жандармерія намагалась завадити

контрабанді нафти, яка виступала основним джерелом фінансових надходжень до бюджету держави та яку нелегально переправляли через Карпати до Угорщини [47][81]. Зокрема, зафіксовані випадки контрабанди нафти та спекуляції сіллю і свічками, якими займалися державні службовці з Харчової управи Долини [47][80].

Окремо варто зазначити, що одразу після здобуття влади українці Станиславова 6-9 листопада 1918 р. розпочали мобілізацію до лав Української Галицької Армії. Близько 1000 чоловіків віком від 20 до 30 років поповнили ряди 95-го піхотного полку. Офіційно мобілізацію оголосили 13 листопада згідно з розпорядженням Державного Секретаря військових справ Дмитра Вітовського. Станиславів того ж дня став центром окремої військової області, куди входили окремі округи - “Коломия”, “Станиславів”, “Стрий”, “Чернівці”.

Потрібно звернути увагу, що мобілізаційні заходи відбувалися не за вказівкою зверху, а з ініціативи місцевих адміністрацій. Великочий В.С. вважає це аргументом на користь думки, що західноукраїнська інтелігенція, завдяки досвіду політичної боротьби в Австро-Угорщині, переросла “недержавність” власної нації [27].

2.3. Процес законотворення в “станиславівську добу”

Аналізуючи державотворчі процеси в Західно-Українській Народній Республіці неможливо уникнути законотворчі процеси, які найбільш активно проходили саме в “станиславівський період” ЗУНР-ЗОУНР. Однак варто зазначити, щоб обсяг нормативно-правових актів, які приймалися Українською Національною Радою протягом листопада 1918 - травня 1919 рр є надто великий, тому ми будемо акцентувати увагу на найбільш значущих законах та юридичних актах.

На пленарній сесії в Станиславові 4 січня 1919 року було ухвалено Закон, який доповнював Статут УНРади та вносив зміни в 4-й параграф від 19 жовтня 1918, встановлюючи, що Українська Національна Рада обирає склад президії в лиці Президента УНРади та його чотирьох заступників. В обов'язки Президента входило:

- скликання Української Національної Ради;
- головування на засіданнях Української Національної Ради;
- у випадку відсутності Президента його обов'язки мав виконувати найстарший за віком заступник.

Канцелярією, протоколами нарад та діловодством УНРади займалися два секретарі та один заступник [43] [14]. Шляхом таємного голосування до складу Президії УНРади увійшли:

- Євген Петрушевич, як Президент УНРади;
- Лев Бачинський, Семен Вітик, Омелян Попович та Антон Шмигельський як заступники Президента;

«ЗОУНР не мала свого президента в західно-європейському розумінні цього слова, – зазначив С.Ярославин. – Сувереном був цілий нарід, що виконував свої суверенні права через делегатів в Національній Раді» [43][76].

Окрім Президії УНРади, яка організовувала діяльність парламенту, було створено ще один керівний орган - Виділ УНРади. Ця інституція

виконувала функцію голови держави та затверджена Законом 4 січня 1919 р. про виділ УНРади [43][50]. Згідно з цим законом, Пленум обирає Виділ УНРади, який складався з 10 членів. Головою Виділу УНРади був Президент УНРади, а у випадку його відсутності – найстарший за віком заступник. Функції Виділу УНРади:

- назначати склад Ради Державних Секретарів;
- відправляти склад Ради Державних Секретарів у відставку;
- надавати амністію та аболіцію

15 лютого 1919 р. було прийнято Закон “Про державну мову” [44][21], який надавав українській мові статус державної. За національними меншинами, які проживали на території ЗУНР (а саме поляками, євреями та німцями) зберігалось право вживати рідну мову в усній розмові, в листах та під час взаємодії з державними органами, місцевим самоврядуванням та державними підприємствами [44][5].

Найважливішим політичним кроком, який було здійснено в “станиславівський період” ЗУНР є безумовно ратифікація Акту злуку УНР та ЗУНР. На пленарній сесії УНРади в Станиславові 2-4 січня 1919 р. першочерговим питанням стало негайне об’єднання Західно-Української Народної Республіки та Української Народної Республіки [65][19]. На засіданні було оголошено принципову домовленість з Директорією про спільне ведення зовнішньої політики, організації війська, фінансової системи, пошти та телеграфу [65]. Сторони узгодили, що шкільництво та релігійні питання залишаться під автономним управлінням. Суди та адміністрації мали функціонувати окремо до введення в дію загальноукраїнських законів [17].

Хоча питання щодо об’єднання було вирішене, юридичні деталі викликали гостру дискусію. Зокрема, дискусійним було питання рівня інтеграції ЗУНР до УНР. Західноукраїнська влада боялась, що безумовне об’єднання ліквідує нормативно-правову основу ЗУНР, яке будувалось на

австрійських принципах, і порушить функціонування цивільних та військових адміністрацій. Окремо існували побоювання щодо дискримінації греко-католицького духовенства [65]. Злука також загрожувала зовнішньополітичними викликами як для Директорії, так і для УНРади. ЗУНР прагнула уникнути конфронтації з більшовиками, а УНР - з поляками.

Тим не менш, 3 січня 1919 р., затвердивши Фастівський договір, УНРада прийняла ухвалу “Про злуку Західноукраїнської Народної Республіки з Українською Народною Республікою” [14]. В одноголосно прийнятому тексті зазначалося, що до часу скликання Установчих Зборів об’єднаної республіки, законодавчу владу на території ЗУНР представлятиме УНРада, а Рада державних секретарів мала здійснювати цивільну та військову адміністрацію.

Одразу після цього було сформовано делегацію з 60 чоловік на чолі з Левом Бачинським, яка мала відправитись до Києва та від імені Української Національної Ради підписатись під Актом злуки. Ввечері того ж дня в Станиславові відбувся військовий парад на честь прийняття Акту злуки. На сучасній вулиці Тараса Шевченка (тоді - Липова) біля приміщення Української Національної Ради зібрався натовп, перед яким з промовами виступали президент Євген Петрушевич, заступник Семен Вітик та полковник Дмитро Вітовський. Далі перед колишнім кінотеатром “Австрія” пройшов військовий парад Української Галицької Армії, що викликало захоплення та піднесення місцевої публіки [27].

Другим важливим нормативно-правовим актом є Закон про земельну реформу, який був прийнятий в квітні 1919 року. А. Горбачевський стверджував, що цей закон «є вислідом взаємного порозуміння, компромісу всіх партій, які може з забезпеченням партійних інтересів згодилися для загального добра на деякі уступки»[75][8]. Суть закону полягала у приватизації великої земельної власності та передачу її мало- і

безземельним селянам. Однак публікація законопроекту в газеті «Республіка» з'явилась тільки 8 травня. Тобто УНРада тягнула не тільки з прийняттям закону, але й з його публікацією. Згідно з положеннями прийнятого закону землі поміщиків, церков, монастирів, єпископств та землі, які були набуті з метою спекуляції, які не оброблялись та які перевищували визначену площу мали бути конфісковані. За конфісковану землю передбачалась конфіскація, однак були і виключення: компенсація не надавалась за домени колишньої Австро-Угорщини, за домени, власники яких воювали проти ЗУНР-ЗОУНР, та за землі, які були отримані на спекуляції за час Першої Світової війни. Ліси ставали державною власністю, а водойми (за виключенням судно- та лісоплавних річок) - колективною власністю громади. Під управління громади також переходили пасовища та полонини, які не були власністю селян [75].

Земельна реформа бере свій початок ще на початку січня 1919 р. у вигляді резолюції. Сесія погодилась до початку аграрної реформи передати безземельним селянам частини двірських земельних наділів на правах оренди. Це було прикладом поваги УНРади до права власності та відмови від революційних експропріацій. Тим не менш, випадки мародерства мали місце [32][4].

В лютому 1919 року Лев Бачинський підняв питання земельної реформи на засіданні УНРади [13][22]. Розроблялись різні законопроекти аграрної реформи, одну з яких запропонував Лев Бачинський [13][18]. Він наполягав на передачі землі у приватну власність селян, оскільки побоювався, що у випадку окупації ЗУНР-ЗОУНР державна власність опиниться в руках поляків, румунів, угорців чи росіян, а не українців. Також Бачинський був проти спільного володіння землею, оскільки вважав, що природний індивідуалізм галичан призведе до занепаду таких колективних господарств. Законопроект Лева Бачинського підтримали ще 10 депутатів УНРади [32].

Також розглядались варіанти з викупом землі (Роман Перфецький) та конфіскацією землі з подальшим утворенням колективного господарства (С. Данилович). Це питання набуло політичного забарвлення, оскільки більшовицька пропаганда обіцяла дати землю селянам без викупу [32]. В результаті дійшли до висновку, що викуп є необхідним з політичної точки зору, щоб країни Антанти не звинуватили ЗУНР в більшовизмі. Ухвалена аграрна реформа не вказувала чітко чи потрібно селянам платити за отриману землю, що в результаті призвело до росту нестабільності.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

В Розділі 2 “ДЕРЖАВОТВОРЧІ ПРОЦЕСИ В СТАНИСЛАВІВСЬКИЙ ПЕРІОД ЗУНР” виконано завдання з аналізу політичної ситуації, що включало в себе вивчення процесів створення уряду ЗУНР в Станиславові, формування трьох гілок влади, правоохоронних органів, війська та інших органів влади. Також виконано завдання, яке передбачало дослідження законопроектів ЗУНР, що були прийняті в так званий “станиславівський період”.

У період Західно-Української Народної Республіки Станиславів переживав турбулентний процес державотворення, що відіграв критичну роль у формуванні української національної ідентичності та створенні стійких державних структур та інституцій. Формування державних органів управління, місцевого самоврядування та формування армії й жандармерії були ключовими аспектами цього періоду.

Станиславів став свідком активних політичних дій та масштабних переговорів про злуку з Українською Народною Республікою, які супроводжувалися офіційними делегаціями різних країн. Важливою була здатність міста приймати різноманітну публіку з інших частин України, що сприяло консолідації суспільства у нових умовах.

Законодавчий процес у цей період грав вирішальну роль у визначенні основ державного устрою та створенні нормативно-правової бази, необхідної для стабілізації суспільства. ЗУНР активно приймала закони та розпорядження, спрямовані на забезпечення правового порядку та соціального розвитку. Проаналізувати усі нормативно-правові акти ЗУНР в рамках одного дослідження на дотичну тему є малореалістичним, а тому увагу було зосереджено на ратифікації Акту Злуки, аграрній реформі та доповненні до Статуту УНРади, який впроваджував Президію та Віділ УНРади.

Увесь цей процес державотворення вимагав величезних зусиль, але відіграв важливу роль у формуванні та зміцненні української державності. Він створив фундамент для подальшого розвитку України та сформував ключові принципи та цінності, які визначали подальші шляхи розвитку країни.

РОЗДІЛ 3

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ СТАН СТАНИСЛАВОВА В ПЕРІОД ЗАХІДНО-УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ

3.1. Соціальні проблеми та виклики в станиславівському суспільстві

Наслідки Першої світової війни виявились тяжким ударом для Станиславова та його мешканців, оскільки місто тричі було окуповане російською армією. Воно постійно перебувало на лінії фронту, що призвело до серйозних руйнувань і широкомасштабних випадків розграбування. Стан міста після війни був катастрофічним: відсутність належних санітарних умов і низький рівень життя створювали безліч проблем для місцевого населення у повсякденному житті [62].

До кінця Першої світової війни в Станиславові гостро відчувалися проблеми з продовольством. Недостача стала хронічною, ціни на товари перевищували довоєнні значення у кілька разів. Відсутність ячменю, пшениці, борошна та цукру стала загальною проблемою, що призвела до постійного голоду в багатьох сім'ях. Зафіксовано випадки спухання від голоду. Був дефіцит одягу та взуття. Існують також записи, які свідчать про випадки смертей від різних хвороб, таких як тиф та коклюш. Особливо тяжка ситуація була серед дітей. Підвищеною була смертність та відчуття вразливості у місті через недостатнє функціонування водопостачання, громадського транспорту, зв'язку, залізниці, ринків та інших систем життєзабезпечення [29].

24 листопада 1918 року згідно з наказом військового коменданта Станиславова Олексія Гаванського в місті було введено надзвичайний стан. Таким чином заборонялось проводити масові збори, акції та демонстрації, а також носити зброю місцевому населенню, якщо воно не належало до воєнних структур ЗУНР. Усі громадські заклади працювали тільки до 7 вечора. Було встановлено остаточні терміни, до яких потрібно було здати незареєстровану зброю. Носіння незареєстрованої зброї загрожувало

смертною карою для правопорушників. Пограбування, підпали, убивства, а також нанесення шкоди залізницям, телеграфам, телефонним лініям, заклики до бунтів, шпигунство та інші порушення, розглядав військовий суд і після винесення вироку жорстоко карав злочинця [29][2, арк.23]. Паралельно з тим міська влада провела реєстрацію всієї наявної зброї та склала списки військовозобов'язаних у місті [29][2, арк.29].

У Станиславові була значна кількість інвалідів, дітей-сиріт, безхатченків і людей похилого віку, які втратили своїх рідних, а також представників інших соціально вразливих груп. Уряд намагався підтримувати їх, надаючи безкоштовне харчування. Різноманітні релігійні та благодійні організації, включаючи греко-католицькі, римо-католицькі, протестантські церкви, монастирі та єврейські релігійні громади, активно діяли в цьому напрямку. Жінки Станиславова незалежно від етнічної приналежності об'єднувалися для надання допомоги нужденним, готування обідів, ремонту одягу і так далі [64].

Ситуація з управлінням шкіл, медичних установ та благодійних організацій була складною. Українська влада не мала достатніх ресурсів для активної підтримки цих установ, тож стимулювала приватну ініціативу й радо приймала допомогу різноманітних релігійних та благодійних організацій [29].

Державний секретаріат освіти і віросповідань (ДСОВ) утворено 6 листопада 1918 року, за сприянням Української Національної Ради (УНРада). Ним керував спочатку український мовознавець Агенор Артимович, а з 17 квітня 1919 року – письменник Антін Крушельницький. ДСОВ мав п'ять підрозділів, зокрема: президію з референтом фахових шкіл та відділи народного шкільництва, а також середніх шкіл, віросповідних справ та видавництва підручників. УНРада активно підтримувала роботу шкільної комісії, а в 1919 році у Станиславові почав виходити журнал

"Вісник Державного Секретаріату освіти і віросповідань Західно-Української Народної Республіки" [44][71].

Цікавими і актуальними є свідчення очевидця В. Макара, який підтверджує, що навчальний рік 1918-1919 у період існування Західно-Української Народної Республіки (ЗУНР) в Станиславові був єдиним шкільним роком, коли викладання відбувалося в справжній українській школі, виключно українською мовою, в українському дусі, під керівництвом українських вчителів. За цей час в ЗУНР почали функціонувати 20 українських гімназій, 3 реальні школи та 7 учительських семінарій [44][40].

Керівництво ЗУНР дало позитивну відповідь на прохання церкви щодо відкриття приватних духовних учбових закладів. Наприклад, міністерство освіти і віросповідань 18 лютого 1919 року надало дозвіл Ігуменату Сестер Василянок на створення приватної жіночої семінарії, а також трьох та чотирьохкласної народної школи в Станиславові [70]. У Станиславі функціонували різноманітні навчальні заклади: вчительська семінарія сестер-монахинь чину святого Василя Великого, Станиславівська духовна семінарія, Станиславівська гімназія, народна школа імені Маркіяна Шашкевича. При Державному секретаріаті внутрішніх справ у Станиславові було відкрито школу державної жандармерії, де проводили підготовчі курси для поліцейських підстаршин [44][40]. Крім того, було відновлено діяльність "Просвіти" та з'явилась організація "Молода громада".

Було дозволено відкривати приватні школи за умови узгодження з Державним секретаріатом освіти і віросповідань та представленням необхідних документів. Зокрема, потрібно було вказати засновника чи організацію, рівень кваліфікації вчителів, зазначити прогнозовану кількість учнів та тип школи. Основною умовою для засновника школи та вчителів

була наявність українського громадянства, складання присяги на вірність Україні та підпорядкування вимогам ДСОВ.

Відкриття нових шкіл продемонстрували відчутну потребу досвідчених вчителів. А тому, щоб компенсувати нестачу кадрів, почали приймати на роботу навіть тих, хто не мав закінченої вищої освіти. Вчителів середніх шкіл, за рішенням Державного секретаріату освіти і віросповідань, допускали до складання додаткових іспитів. Водночас, вчителі народних шкіл проходили своєрідну атестацію через екзаменаційну сесію у Станиславові. Для педагогів у військовому розряді та професорів гімназій оголошували конкурс [44].

Демографічна ситуація в Станиславові раптово зазнала кардинальних змін наприкінці 1918 року. Протягом лише двох тижнів після приїзду уряду та парламенту Західно-Української Народної Республіки, місто раптово перетворилося на центр із виразно українським характером. Значна частина державних службовців прибула з інших міст Галичини, таких як Львів, Тернопіль, Стрий, Дрогобич. У той же час, проводились переговори щодо об'єднання Української Народної Республіки та Західно-Української Народної Республіки. Станиславів став місцем візитів офіційних делегацій урядів УНР, Франції, Італії. Згідно зі словами Д. Дорошенка, місто в цей період швидко наповнювалося різноманітною публікою з Наддніпрянської України, біженцями з фронтних зон, а також різними авантюристами, злочинцями, "козацькими отаманами" та іншими [29][78].

Поведінка приїжджих, а саме прагнення до розкоші та богемного стилю життя, обурювала місцевих мешканців. А. Чайковський вважав, що якби вдалося хоча частину новоприбулих наддніпрянців відправити на фронт, то ЗУНР змогла б зберегти свою незалежність у польсько-українській війні. Тим не менш, розгульний спосіб життя багатьох наддніпрянців, що гостювали в Станиславові, деморалізував галичан, що нерідко виливалось у конфлікти з єврейською та польською громадою

[29][85]. Більше того, легковажне витрачання грошей приїжджими стимулювало інфляцію, а отже й ріст цін. Це у свою чергу сприяло росту соціальної напруги між місцевими та приїжджими [58][53]. Це підтверджує і діяч Єврейської соціал-демократичної партії Соломон Гольдельман, який стверджував, що наддніпрянські отамани витрачали в Станиславові шалені кошти, які виділялись урядом УНР на створення загонів, полків та дивізій [58][53].

Серйозним викликом для нової столиці стали масові переміщення через місто колишніх полонених з російської армії, які поверталися взимку 1918 – весною 1919 рр. додому. Дезертири, деморалізовані колишні солдати та місцева біднота часто формували злочинні банди, вдавалися до розбоїв, грабежів і насильства, нападали на садиби заможних міщан і під виглядом реквізицій відбирали у них харчі та одяг [29][8].

Ще одним серйозним викликом для Західно-Української Народної Республіки стали бюрократія, корупція, низька кваліфікація чиновників та зниження рівня довіри населення до Української Національної Ради. Незважаючи на позитивні аспекти столичного статусу Станиславова у цей період, сучасники свідчать про некомпетентність місцевих чиновників та надмірну бюрократизацію у вищих органах державної влади [58]. Яскравим прикладом недоброчесності державних діячів вищого рангу є політична криза, яка спалахнула в грудні 1918 року. Її пов'язують зі звинуваченням голови Тимчасового Державного Секретаріату Костя Левицького та державного секретаря Я. Литвиновича у нелегальній торгівлі нафтою. В результаті Тимчасовий Державний Секретаріат розпустили, а новостворено Раду державних секретарів очолив виходець з Тернополя С. Голубович [46].

Про розгул корупції серед цивільної адміністрації ЗУНР свідчить Соломон Гольдельман, який був депутатом в Українській Національній Раді. Він стверджує, що стимулом для хабарництва слугували низькі зарплати державних службовців та спроба керівництва ЗУНР наслідувати

окремі бюрократичні елементи Австрії. Надмірна забюрократизованість обмежувала громадян у праві на торгівлю та вільному пересуванні. Про корупцію в органах повітової влади також згадував І. Макух [67].

Дискредитація політичних еліт в лиці національної інтелігенції, куди власне входили заможні юристи, призвела до зниження рівня довіри до державних інституцій Західної області Української Народної Республіки. Перш за все населення зі скепсисом дивилося на класову приналежність більшості депутатів УНРади. Перевагу в парламенті складали заможні правники, а бідніші верстви населення складали меншість. Це ставило під сумнів легітимність як самої УНРади, так і її рішень. В результаті це призведе до появи Селянсько-Робітничого Союзу, який буде представляти собою альтернативний орган влади трудового люду Галичини.

Об'єктом критики ставали також церковні діячі, які брали участь у функціонуванні органів державної влади: “Значний процент нашого духовенства, сеї колишньої нашої гордості та підпори в роботі суспільно-культурній — тепер від п'ятох літ виручає Жидів у купецтві і торгівлі, стає трафікантами і добре платними урядниками при староствах або харчівнях. Так то націоналізується наша торгівля!”. Це підтверджують і спогади станиславівського єпископа Г. Хомишина, де згадується, що селяни час від часу конфліктували зі священниками, виганяли їх із парафій, а подекуди навіть захоплювали владу в церквах та “диктували священникам свої права”. “Одна делегація селян, стверджував Станиславівський єпископ, домагалася від мене, щоб забрати священника з села, бо не ручить за його життя, значить, парохіяни готові були його убити”[67].

Однак варто відзначити і позитивні моменти. Зокрема, з ініціативи Г.Хомишина в Станиславові 7-8 травня 1919 р. відбувся з'їзд духівництва Західної області Української Народної Республіки, в якому взяли участь близько 200 священників. Учасники з'їзду виголосили державоцентричну позицію щодо Української держави [69].

3.2. Етнічний склад міста та міжнаціональна взаємодія

Близько 30 тисяч мешканців проживало у місті, враховуючи передмістя Княгинин, Княгинин-колонію та інші. Згідно з даними 1914 року, серед них було 5 600 українців (18,4%), понад 9 000 поляків (29,7%) і більше 15 000 євреїв (49%). До 1921 року кількість мешканців міста зменшилася на 15,4%. За обчисленнями С. Адамовича, станом на 3 вересня 1916 року в Станиславові проживало 26 тисяч людей, з них 4 тисячі чоловіків, 10,5 тисяч жінок і 11,5 тисяч дітей [29].

Адміністрація міста була етнічно різноманітною: 9 українців, 3 поляки, 3 євреї та 1 німець. Мішанина в управлінні мала декілька причин. По-перше, українці становили меншість у населенні Станиславова, тому не мали можливості монополізувати владу. По-друге, серед українців відчутною була проблема кадрів. Молода українська влада мала дефіцит фахівців у багатьох сферах життя. Грамотність серед українців Станиславова була одна з найнижчих, порівняно з іншими національними групами у місті. Це яскраво проявлялось на залізниці, де поляки, які склали більшість працівників залізниці, бойкотували заходи Західно-Української Народної Республіки. Більше 1 000 польських залізничників підтримували протягом усього періоду існування ЗУНР. Щоб вирішити це питання, на залізницю найняли працівників із Української Народної Республіки, але повністю усунути проблему з кадрами не вдалося. Схожі проблеми виникали й у роботі міського водогону, електростанції та інших сферах [29].

Поляки

Взаємовідносини між національними громадами у Станиславові були напруженими. Місцеві поляки негативно реагували на появу української влади в місті. Польські залізничники найактивніше протистояли Західно-Українській Народній Республіці. Антиукраїнські настрої підігрівала висока ймовірність появи польських легіонів в місті. Більша частина

місцевої польської інтелігенції та молоді також ставилися вороже до української влади. Часті були акти саботажу, поширення чуток, антиукраїнських листівок і закликів. Проте окремі особистості з польської і єврейської громад вели постійний діалог з українською повітовою радою, намагаючись запобігти відкритому міжнаціональному протистоянню.

Поляки, розглядаючи своє становище як тимчасове, висунули умови співпраці з українською владою до часу Мирного Конгресу. Незважаючи на це, українська влада зняла з посад високопоставлених чиновників польської національності. Лише польським чиновникам нижчого рангу запропонували співпрацю при умові складання присяги на вірність ЗУНР. Така політика спричинила реакцію Польської ліквідаційної комісії (ПЛК), яка закликала поляків не виконувати накази українських урядових установ, проте залишатися на місці проживання, щоб у разі встановлення польської влади в місті вони могли одразу приступити до виконання обов'язків. ПЛК попереджала, що працевлаштування можливе лише за виняткових обставин і після консультації з польським комітетом, а присягу на вірність ЗУНР можна було давати лише в разі здійснення тиску. Польський Національний Комітет міста Станиславова намагався видати субсидії польським працівникам, що залишилися в ЗУНР, на рівні їхніх зарплат. Ці кошти передавались через приватні банки [62].

Польські нотаріуси, судді та чиновники магістрату Станиславова продовжували працювати до січня 1919 року. Лікарі та медсестри польської національності також активно працювали в повітах Східної Галичини та надавали допомогу під час епідемій без огляду на національність тих, хто її потребував.

Вчителі шкіл та залізничники відмовилися від співпраці з українською владою, що відразу ускладнило рух потягів на території ЗУНР. 20 листопада 1918 року близько 2 тисяч людей зібралися в Станиславові на демонстрацію, яку організував Польський Повітовий Комітет. Цей комітет

ухвалив резолюцію, що підтримувала пасивний опір польської громади, й повідомив українській владі, що польські працівники повернуться на роботу лише за умови, що всі звільнені посадові особи будуть прийняті назад [62].

Польські Повітові Комітети та Польська Національна Організація активно керували розподілом коштів, що надходили від Польської ліквідаційної комісії (ПЛК). Вони організовували громадські збори, часто через церковні структури, і допомагали людям у пошуку робочих місць. Найбільш впливовими були повітові комітети в Станиславові та Тернополі. Наприклад, Станиславівський комітет під час публічних зборів зібрав 9 мільйонів крон, щоб покрити зарплати страйкуючих чиновників та фінансувати допомогу бідним повітам. Українська влада сприймала цю діяльність з терпимістю, оскільки це знімало навантаження з державного бюджету та запобігало голоду.

Спроби налагодити відносини між ЗУНР (тоді ЗОУНР) та польською громадою виявилися марними. Серед поляків в ЗУНР переважала воля протистояти українській владі, яка була обумовлена наближенням регулярних польських військ до Станиславова та репресіями, які УГА застосовувала проти цивільного населення. Польські активісти Східної Галичини об'єдналися в Польську Військову Організацію (ПВО). У лютому 1919 року газета «Републіка» опублікувала статтю «На слідах заговору», в якій повідомлялося про виявлення підготовки польського перевороту в місті та арешт причетних. Серед затриманих був капітан артилерії із Кракова, який мав очолити «Легіон Станиславівський» з мінімумом 200 учасників [47].

Якщо вірити звіту польського інформатора по військовополоненим від 26 лютого 1919 р., то Польська Військова Організація налічувала близько 240 чоловік у Тернополі, 1800 у Тернопільському повіті, 420 у

Теребовлі, 200 у Золочеві, 800 у Станиславові, 180 у Стрию і 160 у Чорткові [62].

Заколотники з ПВО готували збройне повстання в повітах, яке мало розпочатись в момент відступу Української Галицької Армії. Польські ЗМІ активно освічували повстання, яке готувалось в Золочеві 28 березня 1919 р. Заколотників мали підтримати добровольці з Тернополя та Бережан, а також деякі львівські офіцери польської національності. В результаті організаторів заколоту було публічно страчено після оголошення вироку військового суду. Врешті, це призвело до росту антиукраїнських настроїв серед польського населення Галичини. Командири ПВО з інших повітів, у свою чергу, поглибили конспірацію своїх відділів з урахуванням небезпеки деструктивної діяльності шпигунів всередині груп. Страта польських заколотників у Золочеві спровокувала паніку серед станиславівських поляків, оскільки після цього інциденту український комендант Золочева очолив комендатуру Станиславова. Однак Польська Військова Організація продовжила своє функціонування, і вже в травні вона змогла підняти збройне повстання в Станиславові проти української влади.

Євреї.

Єврейсько-українські відносини в Станиславові розвивалися в позитивному напрямку ще за часів Австро-Угорщини, коли українці та євреї під час активної політичної боротьби укладали тимчасові політичні союзи, щоб отримати компромісну фігуру в австрійському парламенті [37].

Єврейські містяни підпорядковувалася кагалу, де найбільший авторитет мала родина Гальпернів. В окремих випадках Гальперіни узгоджували свої позиції з іншою впливовою родиною - Горовіцями. Саме ці дві єврейські родини лобіювали єврейські інтереси в міській раді та контролювали оподаткування серед євреїв. Серед євреїв переважали торгівельники та ремісники, адвокати, лікарі, інженери, державні чиновники. Спершу бої Першої світової, а згодом і українсько-польської

війни сприяли консолідації єврейського населення та стимулювали пошук шляхів порозуміння з іншими етнічними групами. Єврейська громада з потимізмом дивилась на появу нової української влади. Про це свідчить той факт, що коли в Станіславові на початку листопада польські залізничники та урядовці почали страйк, саме єврейські спеціалісти допомогли українцям відновити рух залізниці [66].

Підприємці й комерсанти єврейської національності віддавали всі позики, які раніше брали в українських спілках ощадності, та добровільно вчасно сплачували податки. Страх перед агресивним польським населенням, погромами, які вже траплялися у Львові та інших містах Галичини під польським контролем, примушував євреїв підтримувати нову владу. Напруженість у єврейсько-польських відносинах підтверджувалися свідченнями учениці монастирської школи чину святого Василя, Дарії Бойчук: "...в нашій семінарії вчилися і жида. Майже на кожному курсі були одна-дві. Коли я спитала в одної з них, чому не учиться в державній семінарії, яка сусідувала з нами, то вона відповідала мені, що вона і її батьки ненавидять поляків" [44].

Євреї у Станіславові відчували себе не дуже захищеними і вимагали створення власної міліції. Ця міліція була неозброєною і займалася патрулюванням навколо синагог, єврейських будівель, фабрик і ремісничих майстерень. Вони часто потрапляли під напади та провокації. Вже 1 листопада 1918 року був вбитий один з єврейських міліціонерів, 18-річний Мойсей Раухман. Подібні провокації відбувалися й пізніше [29].

4 листопада 1918 р. у Станіславові з'явилась Тимчасова Єврейська Національна рада, яка проголосила, що вона "...становить єдину і найвисшу інстанцію жидівського народу ві всіх національнополітичних справах". В українсько-польському конфлікті Тимчасова Єврейська Національна рада Станіславова дотримувалась нейтралітету, про що свідчить цитата: "З народом українським і польським бажаємо повної згоди на основі "рівні з

рівними” і на порозумінні в усіх справах, які всі три народи спільно обходять. В спорі обох цих народів участі не беремо і придержуємося совершенної нейтральности.” [33]. Позиція нейтралітету була підтверджена 18 грудня 1918 року на з’їзді, який відбувся у Станиславові, де зібралися делегати 22-х Єврейських національних рад, які діяли в різних містах Східної Галичини.

Пізніше, 25 грудня 1918 року, Єврейська Національна Рада Станиславова направила лист уряду Української Народної Республіки, в якому висловлювалося бажання євреїв створити свою національно-культурну автономію. А 6 січня 1919 року голова ЄНР міста К.Гальперн та Р.Йонас відвідали прем’єр-міністра ЗУНР Л.Бачинського. Навіть попри те, що 19 жовтня 1918 року УНР оголосила принциповий принцип рівності прав для всіх національних меншин у західноукраїнській державі, євреї зберігали свою нейтральність в українсько-польському протистоянні 1918–1919 років [51].

Гнучка політика уряду ЗУНР щодо національного питання підштовхнула окремі єврейські партії офіційно змінити свою позицію у польсько-українському протистоянні. Першою відмовилася від позиції нейтралітету партія "Поалей Ціон". На засіданні 21 березня 1919 року, де обговорювалася політична ситуація в краї, було ухвалено резолюцію, в якій оголошувалася підтримка самостійної Української держави. Потім від звичайної тактики Єврейської Національної Ради відмовився "Загальноєврейський робітничий союз". На кінці березня 1919 року у заяві, що була висловлена на з’їзді українського Селянсько-робітничого союзу, "Бунд" оголосив про зміну свого ставлення до ЗУНР. Також свою політичну позицію змінила Єврейська соціал-демократична партія: під час крайового з’їзду УРП її представники виразили готовність до співпраці з українським урядом. Соціал-демократ С.Гольдельман згадував, що робітники єврейської національності долучилися до першотравневої демонстрації 1919 року у

Станиславові, де разом з українцями проголошували гасла "Хай живе соборна, вільна Українська Народна Республіка!" [51].

Українська влада вклала багато зусиль, щоб уникнути антиєврейських погромів та пропаганди ненависті щодо місцевих євреїв. 3 березня 1919 року Державний секретаріат ЗОУНР видав рескрипт, який забороняв будь-яку антисемітську агітацію та передбачав покарання для погромщиків та агітаторів. Одразу після антиєврейських інцидентів у Станиславові у березні 1919 року Державний секретаріат на засіданні 5 квітня прийняв рішення створити "Єврейський децернат", мета якого полягала у захисті інтересів місцевої єврейської спільноти [51]. При визнанні Східногалицької Єврейської Національної Ради найвищим органом управління євреїв у регіоні, уряд ЗУНР прийняв рішення провести вибори для формування її нового складу в Станиславові. Ці вибори відбулися 18 травня 1919 року, вперше надавши право голосу жінкам. У результаті було обрано 50 представників, з яких шість були жінками. Та з української точки зору ця виборча кампанія розцінилася як відмова євреїв від нейтралітету та визнання Української держави. Одна з українських газет описала цю подію так: "Виборами, проведеними до Жидівської Національної Ради, Жиди дали до пізнання, що хочуть вийти з нейтралітету і як окрема нація брати участь у будівництві української держави" [33].

Проте Єврейська Національна Рада, як загальнонаціональний представник єврейської спільноти, не почала офіційно підтримувати Західно-Українську Народну Республіку. Це було ускладнено усвідомленням того, що такий крок фактично залучив би євреїв до конфлікту між ЗУНР і Польщею. Тому на таємному засіданні в березні 1919 року члени ЄНРади ухвалили рішення щодо підтримки української державу тільки після припинення військових дій у регіоні. Однак війна завершилась поразкою українців, а тому євреї офіційно так і не підтримали українську владу.

Німці.

Німецькі спільноти були розпорошені по всій Галичині, включаючи райони Станиславова. У кінці 19 століття в Станиславові, у міському районі Княгинин-Колонії, проживало близько 1000 німців. Не маючи власної школи, діти ходили до польських навчальних закладів, що призвело до забуття рідної мови та перехід на католицьку віру з євангельської. Однак прибуття доктора Теодора Цьоклера у 1892 році кардинально змінило цю ситуацію. Він став ініціатором створення німецькою мовою викладання в школі. Теодор Цьоклер був видатною особистістю, активістом у громадській та релігійній сферах, засновником культурно-освітнього товариства "Frohsinn" та кількох дитячих будинків [72].

Коли Станиславів став столицею ЗУНР, пастор Т. Цьоклер укладав угоду з українською владою й отримав дозвіл на створення німецької гімназії у тому ж будинку. Дотримуючись освітніх норм і законодавства, німецька громада розпочала формування навчальних програм та підбір вчителів. Гімназія відкрилася 10 лютого 1919 року, а до перших трьох класів записалося 80 дітей. Спочатку гімназією керував Фердинанд Шмаленберг, а з 1932 року – Адольф Рожек [72].

Після падіння ЗУНР польська влада відмінила німецькомовну освіту та почала з новою силою полонізовувати місцевих німців.

3.3. Економічне становище Станиславова в період ЗУНР-ЗОУНР

Внаслідок Першої Світової війни, яка прокотилась по землях Східної Галичини, Західно-Українська Народна Республіка отримала на першому етапі своєї державності вщент знищену економіку та зруйновані міста і села, жителі яких не могли забезпечити собі мінімальні засоби для життя. В січні-лютому 1919 року фіксуються перші випадки голоду, а також відсутність опалення в містах та житла для багатьох мешканців республіки. Рада Державних Секретарів розробила програму з відбудови 400 тисяч житлових будинків. Програма була розрахована до 1925 року. Передбачалося використання близько 7 мільйонів м³ деревини. Однак розпочати реалізацію цього плану так і не вдалося, оскільки мізерні бюджетні кошти переважно йшли на польсько-українську війну. Уряд обмежився одноразовими виплатами містам та повітам, які постраждали від війни. Так, наприклад, Станиславову виділялось 300 тисяч крон фінансової допомоги [41]. Недоїдання та холод стимулювали поширення епідемій. Зафіксовані випадки епідемій тифу та коклюшу.

Уряд ЗУНР врегулював відносини між працівниками та власниками підприємств. Зокрема, встановлювався 8-годинний робочий день, з'явилась оплачувана пенсія. Тим не менш, ситуація з промисловими товарами залишала бажати кращого – тканини та взуття йшло на обмундирування Української Галицької Армії [41].

Великий негативний вплив на економіку ЗУНР мав саботаж польських залізничників та поміщиків, спекуляції комерсантів. Щоб нівелювати негативні наслідки спекуляцій уряд встановив фіксовані ціни на товари першої необхідності, а також запровадив карткову систему для промислових та продовольчих товарів. Власникам цих карток торговці мали продавати товар також за чітко визначеною ціною. Для порушників карткової системи передбачалась своя міра покарання. Замороження цін відбувалося тільки після консультації з торговцями, релігійними

організаціями та представниками національних громад. Така економічна політика призвела до дефіциту багатьох товарів та активного розвитку чорного ринку, де ціни відрізнялися від офіційних в десятки разів. Комунальні служби Станиславова стежили за чистотою міста, проводили ремонтні роботи, змінювали таблички з українськими назвами вулиць тощо [29][1, арк.14–19].

Потреби міста на тиждень складали 1 500 пудів хліба, 1 500 пудів пшеничного борошна, 1 500 пудів круп, 1 500 пудів різних жирів, 400 пудів солі, 400 пудів цукру, 20 пудів чаю, 20 пудів дріжджів, 20 свиней. Також Станиславів для нормального функціонування потребував 500 пудів гасу для освітлення та велику кількість дров і вугілля для забезпечення опалення. Ситуація з продовольством була дещо кращою, зокрема за рахунок Злуки УНР та ЗУНР. Спершу уряд закуповував продукти у навколишніх селах та в сусідніх повітах, а пізніше - в Наддніпрянській Україні, зокрема, пшеницю та жито [8].

Поповнення державного бюджету було непростю задачею для українського уряду, оскільки джерел прибутків було мало. Бюджет поповнювався за рахунок оподаткування промислових підприємств, крамниць, майстерень ремісників, орендаторів. Окремою статтею доходів були різноманітні штрафи, реквізиції, конфіскації майна противників української держави та злочинців. Про реквізиції часів ЗУНР відомо мало. Зафіксовано, що уряд вдавався до реквізиції одягу та взуття на користь Української Галицької Армії. За реквізовані речі уряд давав грошову компенсацію, яка, однак, не відповідала існуючим ринковим цінам [29].

Розпорядження магістрату від 5 січня 1919 року свідчить про спробу уряду регулювати ціни на оренду житла. Так оренда однокімнатної квартири передбачала плату в 60 корон, оренда двокімнатної - 120 крон, а оренда двокімнатної квартири з кухнею - 140 крон [1, арк.11].

Частина населення Станиславова займалася сільським господарством. В місті нараховувалось понад 150 свиней, більше сотні коней та близько 300 голів великої рогатої худоби. Станиславівці засівали присадибні ділянки пшеницею, вівсом, житом, ячменем, просом, горохом, картоплею. Хоча загальну кількість оброблюваних сільськогосподарських земель розрахувати складно. Відомо, що більше половини сільськогосподарських угідь, які оброблялися до Першої Світової війни містянами, не могли використовуватись через високу щільність замінування. Частину земель не було змоги обробити через відсутність посівного матеріалу [29].

Складна ситуація з зерном змусила Раду Державних Секретарів видати 11 квітня 1919 року розпорядження про випікання хліба з додаванням не менш ніж 25 % картоплі чи інших складників.

Купівельна спроможність населення стрімко падала. Ціни виростили у 15 разів. Найдорожчим товаром було м'ясо, ціна на яке зросла у 20 разів. 500 крон коштував 50-кілограмовий мішок картоплі, 80 крон - кілограм сала, 35 крон - хліб, 12 крон - молоко [8].

З квітня 1919 року влада обмежила торгівлю м'ясом, запровадивши в середу та п'ятницю так звані "пісні дні". В ці дні за карткою замість м'яса видавали додаткові 500 грам картоплі та 10 грам жиру. Того ж місяця урізали пайки для військовослужбовців. Старшини самі себе забезпечували харчами, а стрільці - 50%. Тільки поранені військові повністю забезпечувались харчуванням. З травня зросли ціни з військових харчових складів і провіантур. Рада Державних Секретарів, щоб стабілізувати ситуацію запровадила державну монополію на продаж хліба та зерна, великої рогатої худоби, свиней, картоплі, шкіри, цукру, сірників, тютюну, алкоголю. Разом з тим відкривали державні крамниці, спеціальна їдальні та роздавальні пункти, де жебракам та сиротам роздавали безкоштовні обіди та продуктові пайки [41].

Основним джерелом заробітку Західно-Української Народної Республіки був продаж нафти. Станом на лютий видобуток нафти перевищував можливості її переробки та експорту. Видобуток нафти складав 5 тисяч цистерн на місяць, а її переробка на державному нафтопереробному заводі не перевищувала 1 200 цистерн. Для збільшення об'ємів переробки нафти Рада Державних Секретарів намагалася залучати іноземний капітал. Так Сидор Голубович повідомляв у квітні 1919 року про приїзд до міста Битків французького майора, який був зацікавлений в інвестиціях в нафтову промисловість Галичини. З цією ж метою Західно-Українську Народну Республіку відвідували представники швейцарських фірм.

ЗУНР активно торгувала нафтою з Чехословаччиною, Австрією, Угорщиною та УНР. Експорт нафтопродуктів здійснювався залізницею за маршрутом Борислав–Дрогобич–Стрий–Долина–Лавочне. ЗУНР постачала в Угорщину нафту, а взамін отримувала одяг, взуття, амуніцію та медикаменти. Також Угорщина зобов'язалась до березня 1919 року прислати 80 вагонів зерна. Також в березні Рада Державних Секретарів ратифікувала торговий договір з Австрією. В травні аналогічний договір був укладений з Чехословаччиною. ЗУНР зобов'язувалась доставляти до м. Мала Острава по 40 цистерн неочищеної нафти в день, а Чехословаччина щоденно мала надсилати 1,5 тис. т вугілля (в т. ч. кокс), 50 вагонів цукру, сірники [41].

Українська Народна Республіка забезпечувала ЗОУНР зерном, цукром, продовольчими товарами та фінансовою підтримкою. Активно розбудовувалась мережа залізничних колій, телефонне та телеграфічне сполучення, ремонтувались потяги та вагони. Зокрема, було розбудовано дві залізничні колії: Підволочиськ–Львів та Броди–Красне. На допомогу галичанам прибули 50 машиністів з Наддніпрянщини.

Більшість нафтових вишок належали іноземцям, а тому Раді Державних Секретарів не вдалося обмежити спекуляції гасом та іншими нафтовими продуктами. Уряд намагався налагодити працю Крайової дирекції скарбу, Скарбової митниці, Скарбової сторожі, державного касира та державного контролера. Це мало забезпечити стабільність фінансової системи. Зокрема, в квітні впроваджувалась національна валюта - гривня та карбованець. Курс гривні дорівнював одній кроні, а карбованця - двом кронам [41].

Задля стимуляції економіки ЗУНР в Станиславові уряд організував з'їзди економістів, техніків, інженерів, які розробили ряд рекомендацій для Української Національної Ради та Ради Державних Секретарів щодо реформування економічної та соціальної сфери, що у свою чергу мало відродити зруйноване війною народне господарство. Однак реалізувати реформи так і не вдалося через польську окупацію Західної Облaсті Української Народної Республіки.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

В Розділі 3 “СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ СТАН СТАНИСЛАВОВА В ПЕРІОД ЗАХІДНО-УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ” виконано завдання, яке передбачало соціокультурний аналіз, тобто дослідження впливу ЗУНР на культурний та соціальний розвиток міста. Проаналізовано зміни у мовній, освітній, релігійній сферах, а також процес формування національної ідентичності. Проведено аналіз етнічного складу міста та динаміки міжнаціональних відносин в межах Станисавова. Також було розглянуто економічну ситуацію в місті, економічну політику уряду ЗУНР та її вплив на промисловість, торгівлю і сільське господарство.

У розділі, присвяченому соціально-економічному становищу Станиславова під час існування Західно-Української Народної Республіки, розглядаються значущі виклики та проблеми, які впливали на цей регіон. Основні напрямки аналізу включають соціальні питання, етнічну мозаїку міста та економічний розвиток.

У цьому контексті розглядаються соціальні проблеми, які турбували місцеве населення: різке падіння рівня життя, продовольча криза, корупція, забюрократизованість, епідемії та міжетнічні конфлікти.

Досліджується також етнічний склад міста в той період та взаємодія між різними національностями. Аналізується роль різних етнічних спільнот у соціальному та культурному житті міста, а також динаміка їх взаємодії у контексті складностей та перетворень, що відбувалися в цей період.

Надається увага економічному становищу Станиславова, його господарському розвитку, основним галузям економіки, проблемам та викликам у сфері економічного зростання та стабільності міста. Описується вплив політичних, соціальних та економічних чинників на розвиток місцевої економіки та пристосування до нових умов.

Розділ намагається висвітлити і аналізувати комплексні аспекти соціально-економічного стану Станиславова в часи існування Західно-Української Народної Республіки, демонструючи виклики та трансформації, що впливали на розвиток міста та його жителів у той період.

РОЗДІЛ 4

МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ ТЕМИ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ

4.1. Застосування матеріалів магістерського дослідження на уроках та факультативах

Вивчення теми "Станиславів у період ЗУНР" в шкільному контексті є надзвичайно важливим та актуальним з багатьох причин.

Історичні знання в системі формування світогляду учнів відіграють виключно важливу роль. Вони концентрують у собі соціальний досвід людства і потрібні для правильного розуміння складних і суперечливих подій сучасності. У процесі навчання історичні знання допомагають створити: 1) уявлення про історичну реальність; 2) наукову картину розвитку людського суспільства; 3) виступають орієнтовною основою в процесі оволодіння історичними знаннями і знаннями про сучасне суспільство; 4) дозволяють ефективно впливати на формування особистості людини, її почуттів і свідомості. Структура історичних знань містить у собі: історичні уявлення; історичні поняття; знання про методологію історичного пізнання [12].

Вивчення історії свого міста в конкретний історичний період дозволяє учням краще розуміти, як минуле впливає на сучасність. Це допомагає створити повноцінне уявлення про розвиток місцевого середовища та важливі події того часу.

Дослідження історії міста в контексті ЗУНР сприяє формуванню почуття патріотизму та приналежності до свого регіону. Це розширює свідомість про культурні та історичні цінності, які сформували обличчя міста.

Вивчення даної теми спонукає учнів до аналізу подій, причинно-наслідкових зв'язків, ролі ключових фігур чи організацій у створенні

історичного контексту. Це сприяє розвитку критичного мислення та аналітичних навичок.

Знання історії свого міста дозволяє учням краще розуміти сучасні проблеми та події через призму минулого. Це допомагає створити повніший контекст для розуміння сьогодення.

Дослідження історії Станиславова в контексті певного історичного періоду дозволяє учням розширити свій світогляд, дізнатися про різні культурні, політичні та соціальні аспекти життя того часу.

Таке вивчення не лише сприяє розумінню історії міста, а й допомагає учням у формуванні важливих навичок та цінностей, які можуть бути корисними в їхньому особистому й академічному житті.

Тему "Станиславів в період ЗУНР" потрібно вводити в шкільний процес і це можна зробити різними способами.

В рамках уроків історії України тему дипломної роботи можна використовувати в лекції та дискусії. Можна розглянути ключові події, фігури, політичні та соціальні процеси того часу. Спірні питання можуть бути основою для дискусій та аналізу різних точок зору.

В контексті Станиславова в добу ЗУНР можна запропонувати дослідницьку роботу, предметом якої могли б стати конкретні аспекти життя міста в цей період. Це може бути аналіз рольових моделей, документів, статей, що висвітлюють політичні, економічні, та соціокультурні аспекти.

Для стимуляції дискусії можна організувати дебати або групові обговорення щодо ключових подій чи фігур міста того часу. Учні можуть презентувати свої дослідження та думки [10].

На уроці разом з учнями можна розглянути різноманітні джерела інформації, включаючи тексти, газети, мапи, фотографії, відеоматеріали. Спільно визначити достовірність джерел та аналізувати їхню релевантність.

Запропонувати учням створити історичні проекти або презентації, де

вони можуть відобразити ключові події, особистості та аспекти культури того часу.

На уроці можна організувати віртуальні екскурсії. Для цього використовуються інтерактивні ресурси або віртуальні тури, які відтворюють атмосферу того періоду, дозволяючи учням "зануритися" у події та атмосферу тих часів.

В якості інтерактивного елемента на уроці історії можна організувати рольову гру, тобто симуляцію ключових подій, що відображатимуть соціальні та політичні аспекти періоду ЗУНР, дозволяючи учням зануритися у конкретні сценарії.

Аналогічним чином тему "Станиславів в період Західно-Української Народної Республіки" можна використовувати на факультативах та тематичних гуртках. Факультатив передбачає організацію додаткових занять для зацікавлених учнів, де можна детальніше розглянути період ЗУНР, провести обговорення та проаналізувати погляди на події того часу.

На факультативі чи історичному гуртку також можна організувати дебати, дискусії, дослідницькі та творчі проекти, віртуальні екскурсії, різноманітні ігрові форми навчання.

Окремо варто виділити актуальність позашкільних заходів, таких як екскурсії до музеїв та історичних пам'яток. Тема "Станиславів в період Західно-Української Народної Республіки" буде актуальна для учнів сучасного Івано-Франківська, адже дає їм змогу безпосередньо відвідати історичні місця.

Впровадити тему "Станиславів в період Західно-Української Народної Республіки" на шкільних святах або позакласних заходах може стати цікавим та пізнавальним досвідом для учнів. Ось кілька ідей:

1. Історична виставка: Організувати виставку, де учні можуть представити свої проекти, створені під час вивчення цієї теми. Це

можуть бути плакати, макети, роботи мистецтва або навіть презентації.

2. Тематичний конкурс або гра: Створити конкурс з історичних питань чи ігровий захід, який базується на подіях станіславівського періоду ЗУНР. Це може бути використання питань-відповідей, ребусів або рольових ігор.
3. Історичний фільм чи презентація: Під час святкового заходу можна відтворити відеопрезентацію чи короткий фільм, що розповідає про історичні події та факти, пов'язані з періодом ЗУНР.
4. Театралізована постановка: Організувати театралізовану постановку або історичну виставу, яка демонструватиме ключові події чи важливі постаті того періоду.
5. Історичний куточок: Створити особливу зону в школі, де учні зможуть дізнатися більше про історію міста, розглядаючи візуальні матеріали, репродукції артефактів або книги, присвячені тому періоду.

Застосування цієї теми на шкільних святах та позакласних заходах може не лише розважити учнів, а й допомогти їм краще зрозуміти історію свого міста через цікаві та інтерактивні методи.

Інтеграція теми "Станіславів в період ЗУНР" з іншими предметами може стати ефективним методом для глибшого розуміння історії та її впливу на різні аспекти життя. Ось кілька ідей для інтеграції з іншими предметами:

Література:

- Вивчення літературних творів, написаних в період ЗУНР або про той час.
- Створення літературного вечора з читанням або драматизацією фрагментів творів.

Українська мова:

- Аналіз автентичних документів, які відображають мовні особливості регіону в той період.
- Складання рефератів або літературних творів, використовуючи мовні особливості того часу.

Художня культура:

- Аналіз художніх творів (картин, скульптур), що відображають період ЗУНР.
- Створення власних художніх робіт, інтерпретуючи ключові події чи постаті.

Музика:

- Вивчення музичних жанрів часу ЗУНР та їхнього впливу.
- Влаштування музичного заходу з виконанням композицій того періоду або створення власних пісень на тему історії міста.

Театральна майстерність:

- Проведення театральних ігор або постановок, які відображають події чи сценічні образи з часів ЗУНР.
- Створення театралізованих показів історичних подій.

Інтеграція з іншими гуманітарними предметами:

- Залучення елементів географії для вивчення територіальних аспектів того часу.
- Розгляд економічних та соціокультурних аспектів періоду ЗУНР з точки зору економіки, соціології та антропології.

Інтеграція дозволяє створити більш комплексний підхід до вивчення історії, розширюючи розуміння учнів та розвиваючи їхні інтелектуальні та творчі здібності.

Застосування теми "Станиславів в період ЗУНР" у школі може збагатити навчальний процес, дозволяючи учням краще розуміти історію свого міста та його роль у тому періоді. Такий підхід сприяє залученню

учнів до вивчення історії та формуванню розуміння важливості минулого для сучасності.

4.2. Вивчення теми магістерської роботи на курсі краєзнавства

Вивчення історії рідного міста в межах історичного краєзнавства може ефективно сприяти розвитку громадянських навичок учнів, зокрема загальних та історичних знань. Розкриття історії Станіславова та його околиць може заохотити бажання школярів дізнатися більше про минуле та культуру свого рідного краю протягом уроків історії.

Аналіз історії Станіславова в zenіті його слави, вивчення соціальних, політичних та економічних аспектів життя міста сприятиме розвитку громадянських умінь учнів та надихатиме їх відчувати відповідальність за майбутнє свого регіону та країни в цілому. Школярі будуть заохочені до активної участі в розвитку свого міста й поширенні знань про його історію та культуру.

Вчитель, організовуючи навчання, яке націлене на досягнення результату, має чітко усвідомити бажаний рівень навчальних досягнень учнів [10]. Ми маємо прагнути до формулювання чітких, зрозумілих, реальних, вимірюваних результатів як окремого уроку, так і вивчення теми, розділу чи курсу

Школам доступні різноманітні способи популяризації цієї теми, такі як освітні заходи, інтелектуальні змагання, уроки-конференції, тематичні вечори, дискусії та діалоги. Крім цього, для збагачення знань та отримання практичного досвіду учнів можна організовувати позашкільні заходи, такі як екскурсії, відвідування історичних пам'яток, архівів, музеїв та інших культурних подій.

Під час виконання цієї місії можна застосовувати різні методи, як в рамках індивідуальної роботи, так і в груповому форматі, використовуючи інтерактивні підходи.

Тема про "Станіславів у період існування ЗУНР" може бути прикладом для вивчення різних аспектів краєзнавства на додаткових

уроках.

Це може стати чудовим засобом для розширення знань учнів про історію свого регіону, культурну спадщину та ключові події у політичному житті того періоду. Вчитель може використовувати цю тему для проведення додаткових чи факультативних занять.

Щоб поглибити розуміння учнями цієї теми, можна використовувати історико-краєзнавчий музей як цінне джерело живої інформації про історію їхнього рідного краю. Під час екскурсії діти зможуть переглянути історичні експонати та документи, а потім обговорити свої враження та думки, що сприятиме глибшому розумінню набутих знань.

Головна мета шкільної історичної освіти визначається як створення оптимальних психолого-педагогічних умов для інтелектуального розвитку, саморозвитку та становлення особистості учня як суб'єкта історичного розвитку та суспільних відносин, громадянина-патріота, який керується в своїй діяльності загальноприйнятими соціокультурними нормами та цінностями [11].

Під час уроку школярі будуть вивчати економічне становище Станиславова, етнічний склад міста та формат взаємовідносин між національними групами, досліджуватимуть процес формування армії, поліції, законодавчих, виконавчих та судових органів державної влади. Учасники зможуть об'єктивно оцінити положення Станиславова в період Західно-Української Народної Республіки. Зокрема, зможуть оцінити вклад вихідця зі Станиславівського повіту Лева Бачинського в розвиток ЗУНР-ЗОУНР.

Під час уроків діти зможуть детальніше дізнатися про історію свого рідного краю у період з 1920 до 1930 років. Це допоможе розширити їхні знання та створить емоційне занурення у вивчення історії цього близького за духом регіону, збільшивши їхню гордість за його минуле.

Вчителям важливо спонукати учнів до глибшого вивчення історії

свого рідного краю. Це можна досягти через реалізацію різноманітних проектів, присвячених історії рідного краю. Такі проекти допоможуть учням розширити свої знання і усвідомити, наскільки важливо вивчати минуле.

Учитель має сприяти колективній роботі учнів, підтримувати їх співпрацю та активну участь у процесі навчання. При вивченні цієї теми рекомендується використовувати дискусії та дебати, використовуючи методи, такі як "мозковий штурм," метод "прес," та "круглий стіл." Це дозволить учням інтенсивно обговорювати та аналізувати матеріал, що вони вивчають.

Вчителю важливо сприяти учням у самостійному організуванні роботи та вивченні теми, стимулюючи їх у цьому напрямку. Учні повинні бути здатні самостійно визначати цілі, знаходити шляхи до досягнення цих цілей, розвивати навички аргументації власних думок та аналізу результатів своєї роботи. Роль вчителя полягає в керівництві та спрямуванні процесу вивчення теми, стимулюванні учнів до самостійної роботи та спілкування один з одним.

Існують три категорії проектів залежно від тривалості їх виконання: короткострокові, середньострокові та довгострокові. Короткострокові проекти охоплюють декілька уроків і мають обмежений час для виконання. Середньострокові тривають близько місяця та потребують більш детальної підготовки. Довгострокові, що тривають півроку або весь навчальний рік, дають учням можливість глибше вивчити тему та розвинути свої навички в різних аспектах.

Завершивши проект, учні представляють свою роботу на захисті, де демонструють свої дослідження та представлену інформацію для відображення загального контексту та взаємозв'язків між окремими історичними подіями та процесами.

Вивчення історії свого рідного краю грає важливу роль у вихованні учнів, спонукаючи їх розвивати почуття патріотизму та глибокого зв'язку зі своєю нацією. Це сприяє розвитку навичок пошуку, творчого мислення, комунікативних умінь та навичок співпраці в групі.

Вивчення краєзнавства може бути проведене у формі позакласних занять, де вчитель створює умови для зацікавлення учнів не лише на уроках, а й у активних обговореннях та дискусіях стосовно цієї теми.

Факультатив являє собою додаткову форму навчання, що дозволяє учням поглиблювати свої знання в окремих предметах, зокрема в історії рідного краю. Під час факультативних занять варто виділити окрему тему, присвячену краєзнавству, для вивчення історії рідного краю на фоні конкретних історичних процесів та подій.

Для успішного факультативу важливо поставити перед учнями чіткі завдання та спонукати їх до творчого мислення. Розв'язання проблемних завдань та використання нетрадиційних методів навчання можуть зробити факультатив цікавим та результативним. Індивідуальний підхід до кожного учня та використання різних методів допомагають розвивати дослідницькі навички та вміння учнів.

Для учнів і вчителя історії, одним з основних завдань є зацікавлення дітей у вивченні історії свого рідного краю. Вчитель відіграє ключову роль у формуванні у дітей любові до своєї Батьківщини, поваги до минулого та розуміння інших людей. Йому необхідно пояснити учням, що історія є основою для сьогодення, а наші предки побудували цю основу для нас і майбутніх поколінь. Тому вчитель повинен показати дітям, що вивчення історії свого рідного краю є важливим завданням, яке допомагає зрозуміти поточні події та надає учням історичний контекст.

Освоєння історії свого рідного краю може бути реалізоване через застосування різноманітних методів та прийомів учителя. Наприклад, використання ілюстрацій і свідчень очевидців минулих подій може

допомогти учням краще уявити історію регіону та зрозуміти її вплив на його розвиток.

Одним із новаторських напрямків є використання комп'ютерів та відповідних технологій для імітації історичних подій. Це дозволяє створити враження участі в минулих подіях, де учень взаємодіє з історичними постатями та відтворює їхні дії у просторі та часі. Такий підхід дозволяє глибше розуміти історичні контексти та вивчати різні аспекти життя та культури минулих цивілізацій.

Використання комп'ютерів у навчанні сьогодні має величезний потенціал для покращення активності учнів на уроках будь-якого предмету. Однак для успішної реалізації цих можливостей важливо розвивати педагогічну майстерність вчителя та вирішувати психолого-педагогічні питання, що пов'язані з комп'ютерним навчанням. Це передбачає адаптацію технологій комп'ютерного навчання до конкретних навчальних ситуацій.

Одним з недоліків багатьох навчальних програм є їхнє фокусування на технічних аспектах програмної реалізації, замість а не на процесі навчання та підтримці учнів. Комп'ютер може значно покращити спосіб подання навчального матеріалу за допомогою кольору, графіки, анімації та звуку, створюючи інтерактивні навчальні середовища. Його образотворчі можливості можуть перевершити можливості кіно чи телебачення.

Крім того, комп'ютер робить навчання більш захоплюючим. Учні можуть самостійно регулювати рівень складності завдань, отримувати заохочення за правильні відповіді без страху перед осудом чи негативними оцінками. Індивідуалізація навчання дозволяє довести завдання до завершення на власному рівні, розвивати креативність та оригінальність у рішеннях завдань без переймання зайвих оцінювань, що сприяє позитивному ставленню до навчання.

З комп'ютером учень стає активним учасником навчального процесу. Він може втягувати учнів у навчання, створюючи ігрові ситуації та надаючи

можливість активно взаємодіяти з навчальним матеріалом. Учні можуть впливати на те, як комп'ютер подає інформацію і надає підказки або коментарі. Комп'ютер стає інтерактивним інструментом, що дозволяє учням брати активну участь у навчанні.

Методика вивчення теми "Станиславів в період ЗУНР" на уроках історії може включати різноманітні підходи та методи, спрямовані на глибоке засвоєння матеріалу та стимулювання інтересу учнів до вивчення історичних подій.

1. Вступна частина:

- Актуалізація знань: Запровадження теми через короткий огляд минулих уроків, підготовка аудиторії до нового матеріалу.
- Постановка цілей: Чітко визначені цілі та завдання вивчення теми "Станиславів в період ЗУНР".

2. Активне використання джерел:

- Документальні джерела: Розгляд документів, статей, часописів, що стосуються періоду ЗУНР та мають відношення до Станиславова.
- Свідчення очевидців: Використання свідчень людей, які пережили той період або письмових спогадів.

3. Робота з історичними подіями:

- Історичний аналіз: Розгляд подій, що передували та відбувалися під час ЗУНР, їхні наслідки та вплив на регіон.
- Критичний аналіз: Дискусії щодо різних точок зору на події, доповнені аргументами та обґрунтуванням.

4. Інтерактивні методи:

- Рольові ігри: Симуляція ключових подій чи ситуацій періоду, включення учнів до активного розуміння обставин.
- Групова робота: Розвиток комунікативних навичок через виконання завдань у малих групах.

5. Креативні завдання:

- Проектна діяльність: Створення презентацій, мультимедійних матеріалів, плакатів або історичних моделей, що відображають період ЗУНР у Станиславі.

6. Контроль та узагальнення:

- Тестування та обговорення: Перевірка засвоєння матеріалу через тестування та обговорення результатів.
- Узагальнюючий етап: Висновки, підведення підсумків, обговорення ключових моментів, що вивчалися.

7. Зворотній зв'язок:

- Оцінка від учнів: Збирання відгуків та оцінок щодо ефективності та цікавості методики з боку учнів.
- Висновки та корекція: Оцінка реакції учнів дозволяє вчителю виправити недоліки та вдосконалити методику.

8. Рефлексія вчителя:

- Аналіз результатів: Оцінка успішності методики через порівняння результатів зі зворотнім зв'язком.
- Корекція та вдосконалення: Виправлення недоліків та удосконалення методики для подальшого використання.

Такий цикл дозволяє постійно покращувати процес викладання, адаптувати його до потреб учнів та розвивати навчальну програму для максимального засвоєння матеріалу та зацікавлення учнів історією Станиславова в період ЗУНР. Ця методика спрямована на стимулювання активності учнів, розвиток їхніх аналітичних та критичних навичок, а також засвоєння глибоких знань про період ЗУНР у Станиславі. Змішання

різних методів дозволяє зробити процес навчання цікавим та продуктивним для всіх учасників.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 4

Вивчення теми магістерської роботи на уроках історії вимагає комплексного підходу до навчання. Інтерактивні методи, використання мультимедійних ресурсів, практична робота та залучення історичних джерел створюють не лише можливість поглибленого вивчення, але й розвивають критичне мислення та аналітичні навички учнів. Залучення учнів до активної дослідницької діяльності та самостійного аналізу історичних подій стимулює їхній інтерес та розуміння важливості вивчення історії на прикладі конкретних подій та періодів. Такий підхід не лише збагачує знання, але й формує критично мислячу, дослідницьку та аналітичну спроможність учнів, що важливо для їхнього розвитку та розуміння суспільних процесів.

Під час аналізу та розробки методики вивчення теми "Станиславів в період Західно-Української Народної Республіки" для уроків історії, виявлено декілька ключових підходів та стратегій, спрямованих на залучення учнів до вивчення та розуміння цього періоду. Використання інтерактивних методів, включення джерел з історії та мультимедійних ресурсів, а також співпраця у групах та практичні завдання допомагають створити зацікавленість учнів та сприяють їхньому глибокому розумінню історичних подій.

Важливо надати учням можливість самостійно досліджувати джерела та матеріали, спілкуватися між собою для обговорення подій, аналізувати та оцінювати інформацію, що допоможе їм активно залучатися до процесу навчання. Використання історичних джерел та розповідей очевидців, інтерактивні завдання та діалоги на уроках створюють можливість для

учнів відчути та сприйняти історію цього періоду особисто, а не лише як абстрактний матеріал.

Підсумовуючи, вивчення теми "Станиславів в період Західно-Української Народної Республіки" в контексті уроків історії вимагає комбінації інтерактивних методів, використання різноманітних джерел і співпрацю учнів для створення наочного та поглибленого розуміння історичних подій та їхнього впливу на розвиток регіону.

ВИСНОВОК

Мета дослідження полягала у вивченні впливу на політичну, соціальну та економічну ситуацію в Станиславові процесу формування Західно-Української Народної Республіки.

В Розділі 1 виконано завдання з аналізу та систематизації первинних та вторинних історіографічних джерел.

В Розділі 2 виконано завдання з аналізу політичної ситуації, що включало в себе вивчення процесів створення уряду ЗУНР в Станиславові, формування трьох гілок влади, правоохоронних органів, війська та інших органів влади. Також виконано завдання, яке передбачало дослідження законопроектів ЗУНР, що були прийняті в так званий “станиславівський період”.

В Розділі 3 виконано завдання, яке передбачало соціокультурний аналіз, тобто дослідження впливу ЗУНР на культурний та соціальний розвиток міста. Проаналізовано зміни у мовній, освітній, релігійній сферах, а також процес формування національної ідентичності. Проведено аналіз етнічного складу міста та динаміки міжнаціональних відносин в межах Станисавова. Також було розглянуто економічну ситуацію в місті, економічну політику уряду ЗУНР та її вплив на промисловість, торгівлю і сільське господарство.

Останнє завдання полягає у визначенні ролі Станиславова в контексті утворення та розвитку ЗУНР-ЗОУНР, а також його внесок у політичні, культурні та економічні процеси у цей період.

Дослідження періоду існування Західно-Української Народної Республіки у місті Станиславів виявило глибину та складність того часу. Він був періодом великих перетворень, сповненим випробувань та важливих змін для місцевого населення та управління.

Суспільно-політичні та економічні зміни, що відбувалися в той час, відобразилися на всіх аспектах життя міста. Народний рух, формування

державних структур, встановлення управління та зміни в економіці – все це створювало комплексну картину еволюції міського середовища.

Контекст військових дій, формування нових політичних реалій та постійні виклики на шляху до стабілізації створювали різноманітні проблеми, які потребували комплексного та виваженого підходу для вирішення. Події того періоду стали ключовими для формування місцевої історії та відіграли важливу роль у формуванні та зміцненні національної самосвідомості.

Окремо потрібно акцентувати увагу на економічному аспекті дослідження. Як державні діячі ЗУНР, так і сучасні дослідники економічної сфери даної держави одноголосно звинувачують підприємців та комерсантів ЗУНР-ЗОУНР в так званому “спекулянстві”, з чим я категорично не погоджуюся, оскільки сам термін “спекуляція” є пропагандистським штампом та ідеологічним кліше різного роду соціалістів та комуністів. Високі ціни на товари були результатом попиту і пропозиції, а не злого умислу торговців. Саме такі наративи підривали економічний потенціал ЗУНР і продовжують його підривати вже в сучасній Україні. Державні монополії, контроль цін, бюрократизація призводять до дефіциту, чорного ринку і корупції.

Проаналізувавши економічну політику уряду ЗУНР я схиляюся до того, що політичні еліти новоствореної держави є більш “лівими”, аніж їх прийнято вважати в сучасній історіографії.

Станиславів в добу Західно-Української Народної Республіки переживав складний час, сповнений голоду, епідемій, воєн та злиднів, але водночас це був час, коли українці, хоча і ненадовго, повернули собі державу, яку будували на засадах рівності та демократії. В “станиславівський період” ЗУНР було остаточно сформовано виконавчу та законодавчу гілки влади, організовано перший рік навчання українською мовою в повністю українській школі, проведено земельну реформу і, що

найважливіше, ухвалено Фастівський договір, який передував Акту злуки УНР та ЗУНР. Саме в Станиславові Західно-Українська Народна Республіка остаточно сформувалась як повноцінна держава і саме тут було закладено фундамент соборності Української держави.

Це дослідження сприяло більш глибокому розумінню того, як важливі історичні події вплинули на розвиток Станиславова та сприяли формуванню сучасної ідентичності міста. Воно підкреслило важливість вивчення минулого для зрозуміння та аналізу сучасних викликів та можливостей у майбутньому.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

I. Архівні матеріали

1. Держархів Івано-Франківської обл. спр. 9.
2. Держархів Івано-Франківської обл. ф. 636, оп. 1, спр. 8.
3. ЦДАВОУ. – Ф. 4453. – Спр. 8. – Арк. 65.
4. ЦДІАУ у Львові. – Ф. 309. – Оп. 1. – Спр. 2636. – Арк. 17–18.

II. Закони

5. Закон Української Національної Ради про уживання української мови у внутрішнім і зовнішнім урядуванні державних властей і урядів, публічних інституцій у Західній області Української Народної Республіки / Архівні документи ЗУНР-ЗО УНР (1918-1921)

III. Збірники та посібники

6. Альманах Станиславівської землі : збірник матеріалів до історії Станиславова і Станиславівщини / ред.-упоряд. М. Климишин. – Нью-Йорк ; Париж ; Сідней ; Торонто, 1985. – Т. 2. – 960 с.
7. Гаврилів Б., Косило М. Столиця ЗУНР в Станиславові (1919 р.) / Історико-краєзнавче ілюстроване видання. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2018. – 152 с.
8. ЗАХІДНО-УКРАЇНСЬКА НАРОДНА РЕСПУБЛІКА 1918-1923. ІЛЮСТРОВАНА ІСТОРІЯ. / «МАНУСКРИПТ – ЛЬВІВ», ЛЬВІВ – ІВАНО-ФРАНКІВСЬК, 2008. – с.256
9. Підкова І., Шуста Р. Довідник з історії України (А - Я) : посібник для серед. загальноосвіт. навч. закл. / Інститут історичних досліджень Львівського національного ун-ту ім. Івана Франка ; упоряд. І. З. Підкова ; заг. ред. І. З. Підкова, Р. М. Шуста. - 2.вид., доопрац. і доп. - К. : Генеза, 2002. - 1135 с.

10. Пометун О. І. Компетентнісно орієнтована методика навчання історії в основній школі : методичний посібник / О. І. Пометун, Н. М. Гупан, В. С. Власов. – К. : ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. – 208 с.
11. Пометун О. Методика навчання історії в школі / О.І. Пометун, Г.О. Фрейман. - К.: Генеза, 2006. - 328 с
12. Яковенко Г.Г. Я 47 Методика навчання історії: навчально-методичний посібник / Г.Г. Яковенко. – Харків: Видавництво ХНАДУ, 2017. – 324 с.

IV. Матеріали конференцій

13. Паска Г. Роль Лева Бачинського у проведенні земельної реформи ЗОУНР / Матеріали VII Всеукраїнської студентської конференції «Українська минувшина: джерела, постаті, явища», - Київ, 2018. С. 149- 152

V. Преса

14. Вістник державних законів і розпорядків Західної Области Української Народної Республіки. – 1919. – Вип. 1–6. – С.2.
15. Голос з над Буга. – 1919. – 10 квітня. – С. 2.
16. Наддніпрянець. Як ми втратили Галичину (Від нашого власного кореспондента) // Воля. – 1919. – 23 серпня. – С. 152.
17. Нове життя. 1919. Ч. 4. 4 січня. С. 2
18. Перед рішенням земельної реформи // Републіка. 1919. 2 квітня. Ч.51. С.1.
19. Перше засіданє Української Національної Ради // Голос з над Буга. Сокаль, 1919. Ч. 6. 16 січня. С. 1-2
20. Привіти і резолюції Обласного Селянського-Робітничого Трудового З'їзду в Станиславові // Республіканець. – 1919. – 3 квітня. – С. 2
21. Проект закона про урядову мову // Републіка. – 1919. – 15 лютого. – Ч. 12. – С. 2-3

22.У.Н.Р. // Република. 1919. 7 лютого. Ч. 5. С. 4

VI. Статті та монографії

- 23.Великочий В. Історіографія Західно-Української Народної Республіки діаспорна / Західно-Українська Народна Республіка. Енциклопедія. Том 2 / [М.Галушко, Т.Зарецька, К.Науменко, М.Панчук та ін] – Івано-Франківськ, 2019 – с.128
- 24.Великочий В. Історіографія Західно-Української Народної Республіки західноукраїнська / Західно-Українська Народна Республіка. Енциклопедія. Том 2 / [М.Галушко, Т.Зарецька, К.Науменко, М.Панчук та ін] – Івано-Франківськ, 2019 – с.130
- 25.Великочий В., Лисенко О. Історіографія Західно-Української Народної Республіки радянська / Західно-Українська Народна Республіка. Енциклопедія. Том 2 / [М.Галушко, Т.Зарецька, К.Науменко, М.Панчук та ін] – Івано-Франківськ, 2019 – с.132
- 26.Великочий В., Лисенко О. Історіографія Західно-Української Народної Республіки сучасна / Західно-Українська Народна Республіка. Енциклопедія. Том 2 / [М.Галушко, Т.Зарецька, К.Науменко, М.Панчук та ін] – Івано-Франківськ, 2019 – с.135
- 27.Великочий В. С. Столичний статус Станиславова у часи ЗУНР: до проблеми історичного досвіду / В. С. Великочий // Карпатський край. - 2012. - № 1. - С. 5-11
- 28.Витанович І. Аграрна політика українських урядів років революції й визвольних змагань (1917–20) // Український історик. – Нью-Йорк; Мюнхен, 1967. – Ч. 3–4. – С. 56
- 29.Вітенко М. Повсякденне життя Станиславова в період існування ЗУНР / М. Вітенко // Вісник Прикарпатського університету. Історія. - 2014. - Вип. 25. - С. 29-36.
- 30.Гай-Нижник П.П. Формування органів державної влади та управління ЗУНР (1918-1920 рр.) // Збірник наукових праць Науково-дослідного

- інституту українознавства.- К., Українське агенство інформації та друку "Рада", 2009. - Вип. XXIII. - С. 326-348.
31. Гай-Нижник П., Фурман І. Державна жандармерія ЗУНР–ЗО УНР: зародження та інституціоналізація (1918–1919 рр.) / П. Гай-Нижник, І. Фурман // Український історичний журнал. — 2021. — Число 3. — С. 49-55. — Бібліогр.: 8 назв. — укр
32. Гладун М. Особливості аграрної реформи ЗОУНР // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: історія. 2011. №1. С. 103-110
33. Гон М. Євреї і ЗУНР: стратегія, тактика та вплив на формування взаємин з українцями в міжвоєнний період / М. Гон // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність: Зб. наук. пр. — Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2009. — Вип. 18. — С. 181-189. — Бібліогр.: 46 назв. — укр.
34. Грубінко А. В. Особливості організації громадських правоохоронних органів ЗУНР [Текст] / Андрій Васильович Грубінко // Тенденції і перспективи розвитку інститутів права та держави : зб. тез доп. Міжнар. юрид. наук.-практ. конф. «Актуальна юриспруденція», [м. Київ, 19 квіт. 2018 р.] ; Матеріали I Всеукраїнських наукових читань пам'яті академіка С. Дністрянського «Західноукраїнська Народна Республіка – П'ємонт українського державотворення», [м. Тернопіль, 13-14 квіт. 2018 р.]. – Київ-Тернопіль : ТНЕУ, 2018. – С. 184-187.
35. Єгрешій О. Греко-католицьке духівництво в умовах ЗУНР: роль у формуванні органів влади, творенні українського війська / О. Єгрешій // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність: Зб. наук. пр. — Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2009. — Вип. 18. — С. 199-208. — Бібліогр.: 21 назв. — укр.

36. Жерноклеєв О., Соловка Л. Джерела з історії ЗУНР у фондах Державного архіву Івано-Франківської області. Галичина. 2014. Ч. 25-26. С. 297-305.
37. Капуцак Я., Королько А. Українська громада міста Станиславова у виборчому русі в Галичині (кінець ХІХ – початок ХХ ст.) // Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис "Галичина". №32 (2019). С. 9-23
38. Карпенко О. Мицан К. Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Документи і матеріали. Т. 1 : Листопадова революція. Проголошення ЗУНР / уклад. О. Карпенко, К. Мицан. – Івано-Франківськ, 2001. – С. 379–381.
39. Карпенко О. Західно-Українська народна республіка 1918-1923. Документи і матеріали. У 5 т. – Том 2 / Керівник, відп. ред. О. Карпенко. Івано-Франківська обласна державна адміністрація; Прикарпатський університет ім. В. Стефаника; Державний архів Івано-Франківської області. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2001. – 712 с.
40. Ісаїв П. Історія міста Станиславова / П. Ісаїв Івано-Франківськ, 2008. – 96 с. (Моє Місто. – №10).
41. Клапчук В. Економіка ЗУНР. Західно-Українська Народна республіка. 1918–1923 : Енциклопедія. Том І. А–Ж. Івано-Франківськ : Манускрипт-Львів, 2018. С. 614–621.
42. Кобута Л. Пресові видання ЗУНР: специфіка функціонування та ідеологія змістового наповнення / Л. Кобута // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність: Зб. наук. пр. — Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2009. — Вип. 18. — С. 644-651. — Бібліогр.: 12 назв. — укр.
43. Кондратюк С. В. Органи державної влади та управління ЗУНР / С. В. Кондратюк, В. М. Процик // Науково-інформаційний вісник Івано-

- Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. - 2012. - № 6. - С. 173-179.
- 44.Королько А., Розумович І. Культурно-освітнє життя української громади м. Станиславова в період ЗУНР // Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць. Історія. Політичні науки. Міжнародні відносини. Чернівці : Чернівецький університет, 2013. Вип. 676–677. С. 103–109.
- 45.Кульчицький В. Виникнення і падіння Західно-Української Народної Республіки / В. Кульчицький // Галичина. Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. – 2001. – № 5 – 6. – С. 191.
- 46.Лазарович, М. Друга столиця ЗУНР / М. Лазарович // Незалежний культурологічний часопис «І». – 2010. – Ч. 63. – С. 56-77.
- 47.Лецишин Р. Антидержавна діяльність на Прикарпатті доби ЗУНР у висвітленні української преси краю (1918-1919 рр.) / Р. Лецишин // Науково- інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. - 2010. - №1. - С.83-90
- 48.Литвин М., Науменко К. Історія Західно-Української Народної Республіки. - Львів, 1995. - С. 101
- 49.Литвин М.Р. Українські січові стрільці / М.Р.Литвин, К.Є.Науменко. – К.: Знання, 1992. – 48 с
- 50.Лозинський М. Галичина в рр. 1918–1920 / М.Лозинський. – Нью-Йорк, 1970. – 228 с
- 51.Монолатій І. С. Єврейська спільнота Станиславова (Станіслава) // Галичина. 2011. № 18/19. С. 97-110
- 52.Монолатій І. Особливості міжетнічних взаємин у західноукраїнському регіоні в Модерну добу : монографія. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2007. 280 с.
- 53.Монолатій І. С. Станиславів у часи Західно-Української Народної Республіки. Документальні свідчення, спогади, оголошення, накази

- революційної доби; упор. І. Монолатій. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2008. – 175 с.
- 54.Монолатій І. Станиславів у часи Західно-Української Народної Республіки. Документальні свідчення, спогади, оголошення, накази революційної доби / Іван Ставничий: Від повітового міста до столиці ЗУНР /«Лілея НВ» – Івано-Франківськ – 2008. – с.82
- 55.Монолатій І. Станиславів у часи Західно-Української Народної Республіки. Документальні свідчення, спогади, оголошення, накази революційної доби / Микола Ковалевський: Станиславів у 1919 році / «Лілея НВ» – Івано-Франківськ – 2008. – с.62
- 56.Монолатій І. Станиславів у часи Західно-Української Народної Республіки. Документальні свідчення, спогади, оголошення, накази революційної доби / о. Ісидор Сохоцький: Станиславів — тимчасова столиця ЗУНР (ЗОУНР) /«Лілея НВ» – Івано-Франківськ – 2008. – с.70
- 57.Монолатій І. Станиславів у часи Західно-Української Народної Республіки. Документальні свідчення, спогади, оголошення, накази революційної доби / СПОГАДИ. Теодор Баб'юк . Перший листопад у Станиславові /«Лілея НВ» – Івано-Франківськ – 2008. – с.54
- 58.Монолатій І. С. Станиславів – тимчасова столиця Західно-Української Народної Республіки / І. С. Монолатій // Прикарпатський вісник НТШ. Думка. - 2018. - № 5. - С. 9-28
- 59.Мушинка М. Взаємини Гуцульської Республіки із Західноукраїнською Народною Республікою // Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис "Галичина". №32 (2019). С. 104-112
- 60.Мушинка М. Лицар волі. Життя і політична діяльність Степана Ключурака. Ужгород, 1995. 284 с. ; Друге доповнене видання. Ужгород, 2011. С. 62 –63
- 61.Назарук О. Рік на Великій Україні. Конспект споминів з української революції. Відень – 1920. – С. 151.

- 62.Останек А.-А. Польсько-українські відносини у Станиславові у період Західно-Української Народної Республіки (1918-1919) // Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис "Галичина". №31 (2018). С. 98-108
- 63.Остапак В. І. ЗУНР. Історико-політична ретроспектива (хронологічний аспект) / В. І. Остапак // Галичина. - 2014. - Ч. 25-26. - С. 314-316
- 64.Павлишин О. Євген Петрушевич (1863–1940). Ілюстрований біографічний нарис / Олег Павлишин. – Львів : Манускрипт-Львів, 2013. – 400 с
- 65.Павлишин О. Об'єднання УНР і ЗУНР: політико-правовий аспект (кінець 1918 р. – перша половина 1919 р.) // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів, 2002. – Вип. 37 / 1. – С. 327-349.
- 66.Павлишин О. Організація цивільної влади ЗУНР в повітах Галичини (листопад-грудень 1918 року) // Україна модерна.. – Львів, 1999. – Ч. 2-3. За 1997-1998 рр. – С. 132-193.
- 67.Павлишин О. Суспільно-політична криза в ЗУНР у першій половині 1919 р. / О. Павлишин // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність: Зб. наук. пр. — Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2009. — Вип. 18. — С. 119-130. — Бібліогр.: 80 назв. — укр.
- 68.Пендзей І.В. О.Ю.Карпенко та радянська історіографія ЗУНР / І.В. Пендзей // Український історичний журнал. — 2015. — № 3. — С. 137-153
- 69.Пилипів І., Делятинський Р., Єгрешій О.Станиславівська єпархія (1885 – 1939 рр.) // Життя, присвячене історії. Володимир Грабовецький: вчений, громадський діяч, людина / редакційна колегія: І. Цепенда, М. Кугутяк. І. Райківський та ін.; відповідальний

- секретар О. Єгрешій. – ІваноФранківськ: Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2016. – С. 228-270.
- 70.Пилипів І. Церковно-релігійний чинник національного державотворення ЗУНР / І. Пилипів // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. - 2009. - Вип. 18. - С. 209-215
- 71.Полєк В. “Школа має бути національна...” До 80-річчя будівництва шкільництва ЗУНР / В. Полєк // Західний кур’єр. – 1999. – 12 лют. – С. 6.
- 72.Романюк Л.Б. Німецьке шкільництво у Галичині в контексті поліетнічного середовища регіону / Гуманітарний корпус: [збірник наукових статей з актуальних проблем філософії, культурології, психології, педагогіки та історії] – Випуск 43. – Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2022. – С.12-16
- 73.Сеньків М. Західноукраїнська Народна Республіка 1918–1919 рр. / М.Сеньків, І.Думенець. – Дрогобич, 1996.
- 74.Сирота Л. Осип Назарук і діяльність Пресових Бюро УНР і ЗУНР у Станиславові 1919 року / Л. Сирота // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність: Зб. наук. пр. — Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України, 2009. — Вип. 18. — С. 544-550. — Бібліогр.: 30 назв. — укр.
- 75.Тимченко Р. Земельна реформа в ЗУНР (ЗОУНР) 1919 р. / Р. Тимченко // Український історичний збірник. - 2012. - Вип. 15. - С. 105-117
- 76.Ярославин С. Визвольна боротьба на західноукраїнських землях у 1918–1923 роках / С.Ярославин. – Філадельфія, 1956. – 184 с.

VII. Спогади

- 77.Баб’юк Т. Перший листопад у Станиславові / Альманах Станиславівської землі. Збірник матеріалів до історії Станиславова і

- Станиславівщини. Том II / [ред.: І.Ставничий, О.Левицький, В.Клодницький, О.Гайський та ін..] – 1975. – с. 207
- 78.Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє-минуле (1914–1920) / Дмитро Дорошенко. – Мюнхен, 1969. – 544 с
- 79.Ковалевський М. Станиславів у 1919 році / Альманах Станиславівської землі. Збірник матеріалів до історії Станиславова і Станиславівщини. Том II / [ред.: І.Ставничий, О.Левицький, В.Клодницький, О.Гайський та ін..] – 1975. – с. 270
- 80.Макух Д-р. Люстраційна комісія / І. Макух // Републіка. – 1919. – 12 квітня.
- 81.Макух І. На народній службі. / І. Макух. – Детройт, 1958. – С. 249 – 250.
- 82.Сідак В.С., Степанков В.С. З історії української розвідки та контррозвідки (нариси). – К., 1994. – С.195.
- 83.Сохоцький І. Станиславів — тимчасова столиця ЗУНР (ЗОУНР) / Альманах Станиславівської землі. Збірник матеріалів до історії Станиславова і Станиславівщини. Том II / [ред.: І.Ставничий, О.Левицький, В.Клодницький, О.Гайський та ін..] – 1975. – с. 273
- 84.Ставничий І. Від повітового міста до столиці ЗУНР / Альманах Станиславівської землі. Збірник матеріалів до історії Станиславова і Станиславівщини. Том II / [ред.: І.Ставничий, О.Левицький, В.Клодницький, О.Гайський та ін..] – 1975. – с. 236
- 85.Чайковський А. Чорні рядки. Мої спомини за час від 1 листопада 1918 р. до 13 травня 1919 р. / Андрій Чайковський // Спогади. Листи. Дослідження : у 3 т. / А. Чайковський ; [голов. упоряд., ред. Б. Якимович]. – Львів, 2002. – Т. 1. – С. 207–229.